

לקרוא בין צבעי הקשת

שיח של דיכוי, איום ואינטימיות בעיתונות ההומו-לסבית בישראל

יואב קניאס

מבוא

האגודה לשמירת זכויות הפרט הייתה הארגון ההומו-לסבי הראשון שהוקם בארץ באופן מחדתרי בשנת 1975. מאוחר יותר קמו ארגונים קהילתיים נוספים, שנבדלו במיקומם הגאוגרפי או במשנתם החברתית-פוליטית.¹ למרות זאת הומואים (השימוש במושג "הומואים" מקובל כיום במחקר ולא "הומוסקסואלים" האנכרוניסטי, ראו בלנק, 2003; גרוס, 2002; קמה, 2003 ועוד) ולסביות זכו לחשיפה ציבורית בתקשורת הישראלית רק בתחילת שנות התשעים, לאחר שבשנת 1988 תוקן חוק העונשין מימי המנדט הבריטי שאסר על קיום יחסים הומוסקסואליים (יוני, 1998). לפני כן שרר "עידן ההיעדר" (קמה, 2003) שבו הומואים כמעט ולא נראו באמצעי תקשורת ההמונים. הם סוקרו לרוב בהקשרי רצח על רקע קיום מין מזדמן או עיסוק בזנות ולעולם לא פרטים מזהים, כמו היו טאבו "סוטה ומסוכן" (קניאס, 2006).

אולם הרחק מעין תקשורת ההמונים והחברה הדומיננטית, החלו פועלים במחתרת כבר משנות השמונים המוקדמות עיתונים קהילתיים שסימנו את תחילת התגבשותו של "ציבור-נגד" הומו-לסבי בארץ. בחירתי להשתמש בביטוי "ציבור-נגד" (counter public) שהגה מייקל וורנר (Warner, 2002) על פני המושג השגור "קהילה" נובעת מהנטייה לראות באחרון מייצג של קבוצות חברתיות החולקות מיקום גאוגרפי, מוצא, לאום או גזע ואשר המשפחה הגרעינית מבססת את גיבושן באופן טבעי (Murray, 1979). זאת בניגוד לרוב ההומואים והלסביות אשר גדלו במשפחות הטרנסקסואליות ועל כן השתייכותם לקהילה נעשתה באופן מודע (Weston, 1991). עוד טוען וורנר כי "ציבור" (public) הופך מודע רק כאשר פרטיו נתקלים בטקסט הפונה אליהם (שם). לפי הגדרתו ה"ציבור" הוא מרחב דמיני של שיח המאורגן באופן עצמאי, ללא סיוע ממסדי או חוקי. תפיסה זו מעניקה תהודה רבה לפרטים הנוטלים חלק בשיח באמצעות דיבור, כתיבה, חשיבה או תשומת לב מינימלית וכך תורמת לריבונותם ולעצמאותם. לאור יחסי העימות בין ציבורי-הנגד, דוגמת הציבור ההומו-לסבי-קוויירי,² לבין הציבור הדומיננטי לגבי האסור, המותר והמובן מאליה בשיח הציבורי, נוקטים מפיקי הטקסטים המיועדים לחברי ציבור זה לשון שונה מזו המיועדת לצרכני טקסטים "רגילים". כך, למשל, כותבי

העיתון ההומו-לסבי מניחים כי קוראיו נמצאים מחוץ לארון וכי הרוב הדומיננטי יימנע מקריאה בו. לכן ההנחה ההטרור-נורמטיבית שבנתה את ה"ארון"³ לפרטים הומו-לסביים בשיח הציבורי הדומיננטי מושהית במסגרת טקסט זה (Warner, 2002).

השיח האידאולוגי, החברתי והתרבותי שהתפתח בעיתונות זו ותפקידו בגיבוש זהותו ודמותו של הציבור ההומו-לסבי בארץ הם נושא של מאמר זה. חשיבות הנושא נובעת מהתפיסה שזירת השיח העיתונאי היא גורם מרכזי בעיצוב התודעה, שאינו משקף מציאות אלא מבנה אותה באופן פעיל. כך, השיח בחברה ככלל וזה העיתונאי בפרט הופך לאתר שבו נקבעים יחסי כוחות בחברה (פוקו, 2005). נעזרתי במאפיינים של אמצעי התקשורת האלטרנטיביים הרדיקליים (Atton, 2002) ובמודל התקשורת "של המיעוט" (כספי ואליאס, 2008),⁴ כדי לבחון את אופי המסר האידאולוגי בעיתונות ההומו-לסבית, את מאפייניה ואת התאמתם למודלים קיימים של עיתונות קהילתית ואלטרנטיבית. ההגדרה הבסיסית של עיתונות אלטרנטיבית מכילה שלושה מרכיבים מרכזיים: א-מקצועיות – משתתפיה הנם אנשים מהשורה נטולי מיומנות עיתונאית מקצועית, העושים את עבודתם בהתנדבות; א-ממסדיות – על מנת לאפשר במה לביטוי "סדר היום החדשותי, החברתי והתרבותי" של קבוצות מיעוט בחברה, עליה להיות עצמאית ובלתי תלויה בממסד הדומיננטי; א-מסחריות – המניע לקיומה הנו הרצון לביטוי רעיוני חברתי תרבותי או אידאולוגי, על פני אינטרס כלכלי (Atton, 2002). ביססתי את המחקר המוצג כאן על ניתוח תוכן סמיוטי השוואתי ופרשני (Strauss, 1987; Strauss & Corbin, 1997) של השיח האידאולוגי הכתוב (כתבות, מדורים, טורים אישיים, מכתבים למערכת) והחזותי⁵ (עמודי השער) (בארט, 1977; בארט, 1998) בעיתונים הפונים להומואים וללסביות.⁶ בחנתי את העיתון הקהילתי ככלי תקשורת המבטא מגוון אידאולוגיות ודילמות המרכיבות את תודעת קוראיו ויוצריו. זאת תוך התייחסות ליחסי הגומלין בתוך הציבור ההומו-לסבי ובינו לבין הציבור הדומיננטי. מיקוד המחקר בעיתונות המשלבת תכנים הומוסקסואליים ולסביים, הכוללת את העיתונים **מגעים** (1987-1995), אשר נוסד, נערך ויצא לאור בידי מרק אריאל, **נתיב נוסף** (1984-1986, 1990-1994) של האגודה לשמירת זכויות

הפרט והזמן הוורוד (1996-2005), נבע מרצון לרדת לעומק משמעות החיבור הנעשה בשיח הציבורי בין הומואים ללסביות (כפי שמבטא המושג "קהילה הומו-לסבית").

נוסף על הניתוח הטקסטואלי שילבתי במחקר ראיונות עם עורכי העיתונים ופעילים בארגונים הקהילתיים, המאירים את תהליך היווצרות הטקסט העיתונאי ומבטאים את מקום תודעתם האידאולוגית בו. אף על פי שאין זה מחקר אתנוגרפי, אציין כי תפקידי כמנהל המסחרי של העיתון הזמן הוורוד בשנים 2002-2004 אפשר לי לחוות מקרוב את הוויית העיתון הקהילתי ופתח לי צוהר להבנת השפה, הקודים והסמלים התרבותיים הנידונים (גירץ, 1973). רקע זה הוא חלק בלתי נפרד מהפרקטיקות התרבותיות שבאמצעותן בוצע מחקר זה (פוקו, 1996). דרכי הפנייה אל הקוראים באמצעות השיח בעיתונים הקהילתיים השונים מגלמות בתוכן מגוון אידאולוגיות המבטאות את רבגוניות ציבור-הנגד, העשוי להיתפס על ידי הרוב ההטרו נורמטיבי כהומוגני. שיח זה ממלא תפקיד מרכזי במאזן יחסי הכוחות בין הקבוצות בתוך ציבור-הנגד ההומו-לסבי. כדי לדון במהות השיח האידאולוגי בעיתונות ההומו-לסבית ובתפקידו יש להבין את מקור צמיחתן של האידאולוגיות השונות ואת זיקתן למאפייני העיתונות האלטרנטיבית והקהילתית.

באותה עת אידאולוגיית ההתבדלות קיבלה ביטוי פוליטי בדמות "תנועת השחרור" (The Gay Liberation Movement), שדחתה את ההתאמה החברתית ודגלה בהפרדת ה"יצר המיני" ממודל הזוגיות המונוגמי הפורה. זאת, למען טיפוח תשוקה מינית שמטרתה עונג ומשחק (Seidman, 1993, p. 111). מפנה נוסף בשיח הקהילתי חל בשנות השמונים בארצות הברית כשהתפשטה מחלת האיידס, אשר הציבה את נושא המין ככלל וההומוסקסואליות בפרט במרכז השיח הציבורי הדומיננטי. אדישות הממשל האמריקני השמרני כלפי נפגעי הנגיף הראשונים (שרובם היו הומואים) עוררה מחאת בקרב תנועות כגון Queer Nation, שתבעו טיפול במגפה והתנגדו לאידאולוגיית ההתאמה. הן טבעו את המושג "קוויר", שמקורו בכינוי גנאי הומואים השגור בחברה הדומיננטית (Patton, 1993). זאת, בניגוד לכינוי gay שזוהה עם התפתחות הזהות החברתית ההומו-לסבית בקרב חברי המעמד הבינוני הלבן בתרבות המערבית, ועורר בחברי ציבור-הנגד זיקה בין הזהות ההומוסקסואלית לאינטרס פוליטי של קבוצה זו (Nardi & Schneider, 1998, p. 173). לעומת זאת, השימוש במונח Queer סימן קריאה לשינוי המבנה החברתי הדומיננטי הדכאני ביחסו ל"אחר" בחברה (קרי: הומואים, לסביות, טרנסג'נדרים, שחורים, וכולי).

עקרונות התנועה הפוליטית ה"קווירית" בשילוב זרם החשיבה הפוסטמודרני היו בסיס ל"תאוריה הקווירית" (Queer theory) (באטלר, 2001). תאוריה זו מבוססת על טענתו של מישל פוקו (1996) הקושרת בין מקורות ידע לפעולת מנגנוני כוח ומוסדות חברתיים (כגון מוסד המשפחה הנורמטיבי הפורה). מנגנונים חברתיים אלה מגדירים כסטייה חברתית תופעות כגון הומוסקסואליות, העשויות להפר את יחסי הכוחות בחברה (Seidman, 1993, p. 105). שינוי אידאולוגי נוסף אירע בעיתונות ההומו-לסבית האמריקנית בשנות התשעים, עם נטישת האקטיביזם הפוליטי לטובת קידום אידאולוגיה צרכנית קפיטליסטית המתמקדת בצרכנות ובבידור (Sender, 2001). מגמה זו הובילה לשילוב העיתונות ההומו-לסבית בנוף המגזינים הביזוריים הדומיננטיים ובכך הם ביטאו שוב את השאיפה להתאמה.

התפתחות האידאולוגיה ההומו-לסבית-קווירית בעיתונות הקהילתית

לשם הבהרת מהות האידאולוגיות בשיח ההומו-לסבי איעזר בהבחנה בין אסטרטגיות שונות להתנהלות ציבור-הנגד בקרב הרוב הדומיננטי בחברה (Orbe, 1998).⁷ לטענתי, אסטרטגיות אלה מבטאות אידאולוגיות המובנות בתודעת חברי ציבור-הנגד ומקורן בשיח האקדמי והפוליטי המערבי בנושא ההומו-לסבי במאה העשרים. אידאולוגיות אלה מגולמות בדרכי הפנייה של העיתונים הקהילתיים אל קהילותיהם ומותאמות לאג'נדה הפוליטית החברתית שאותה רצו מערכות העיתונים לקדם. לצורך הניתוח איעזר במונחים מאסטרטגיות ההתאמה לעומת ההתבדלות. אידאולוגיית ההתאמה (המבוססת על אסטרטגיית ההתאמה), המבטאת את רצון ציבור-הנגד להשתלב בחברה הדומיננטית, צמחה בתנועות פוליטיות מחתרתיות אמריקניות בשנות החמישים והשישים (Cain, 1991, p. 29). היא הופיעה לראשונה בעיתונים קהילתיים, כגון *The Ladder* בסן פרנסיסקו, שהגנו על לגיטימיות הקיום ההומו-לסבי וביקרו בחריפות את הייצוג המאיים של קוראיהם בתקשורת הזרם המרכזי (Gross & Woods, 1999). עיתונים אלה השיגו את מטרתם והעלו את הנושא לדיון ציבורי. כך אף נהג באותה תקופה המגזין ההומו-לסבי הידוע ביותר בארצות הברית, *The Advocate*, כשדרש שוויון זכויות ויצא נגד אלימות שוטרים כלפי הומואים (Streitmatter, 1993). פרסומים אלה עוררו את התודעה האידאולוגית בחברי הציבור והובילו לפעולת מחאה כנגד תופעות של הומופוביה⁸ ואפליה חברתית. תנועות ההתאמה שפעלו בארצות הברית שילבו, בדומה למאבק הפמיניסטי (נגד האפליה על בסיס מגדר), בין הפעולה הפרטית של יציאה מהארון לשינוי פוליטי ציבורי (גרוס וזיו, 2003). תנועות אלה סברו שיצירת זהות ציבורית פוליטית תעניק לגיטימציה לדרישת שוויון זכויות מהרוב הדומיננטי, ולכן תמכו בהגברת הנראות ההומו-לסבית בתקשורת הזרם המרכזי. נראות זו נועדה להקנות לציבור-הנגד כוח פוליטי וחברתי כדי להפר את מיקומו השולי בחברה (קמה, 2003). מגמת ההתאמה גברה בשיח העיתונאי הקהילתי האמריקני בשנות השבעים כשהעיתון

לשם הבהרת מהות האידאולוגיות בשיח ההומו-לסבי איעזר בהבחנה בין אסטרטגיות שונות להתנהלות ציבור-הנגד בקרב הרוב הדומיננטי בחברה (Orbe, 1998).⁷ לטענתי, אסטרטגיות אלה מבטאות אידאולוגיות המובנות בתודעת חברי ציבור-הנגד ומקורן בשיח האקדמי והפוליטי המערבי בנושא ההומו-לסבי במאה העשרים. אידאולוגיות אלה מגולמות בדרכי הפנייה של העיתונים הקהילתיים אל קהילותיהם ומותאמות לאג'נדה הפוליטית החברתית שאותה רצו מערכות העיתונים לקדם. לצורך הניתוח איעזר במונחים מאסטרטגיות ההתאמה לעומת ההתבדלות. אידאולוגיית ההתאמה (המבוססת על אסטרטגיית ההתאמה), המבטאת את רצון ציבור-הנגד להשתלב בחברה הדומיננטית, צמחה בתנועות פוליטיות מחתרתיות אמריקניות בשנות החמישים והשישים (Cain, 1991, p. 29). היא הופיעה לראשונה בעיתונים קהילתיים, כגון *The Ladder* בסן פרנסיסקו, שהגנו על לגיטימיות הקיום ההומו-לסבי וביקרו בחריפות את הייצוג המאיים של קוראיהם בתקשורת הזרם המרכזי (Gross & Woods, 1999). עיתונים אלה השיגו את מטרתם והעלו את הנושא לדיון ציבורי. כך אף נהג באותה תקופה המגזין ההומו-לסבי הידוע ביותר בארצות הברית, *The Advocate*, כשדרש שוויון זכויות ויצא נגד אלימות שוטרים כלפי הומואים (Streitmatter, 1993). פרסומים אלה עוררו את התודעה האידאולוגית בחברי הציבור והובילו לפעולת מחאה כנגד תופעות של הומופוביה⁸ ואפליה חברתית. תנועות ההתאמה שפעלו בארצות הברית שילבו, בדומה למאבק הפמיניסטי (נגד האפליה על בסיס מגדר), בין הפעולה הפרטית של יציאה מהארון לשינוי פוליטי ציבורי (גרוס וזיו, 2003). תנועות אלה סברו שיצירת זהות ציבורית פוליטית תעניק לגיטימציה לדרישת שוויון זכויות מהרוב הדומיננטי, ולכן תמכו בהגברת הנראות ההומו-לסבית בתקשורת הזרם המרכזי. נראות זו נועדה להקנות לציבור-הנגד כוח פוליטי וחברתי כדי להפר את מיקומו השולי בחברה (קמה, 2003). מגמת ההתאמה גברה בשיח העיתונאי הקהילתי האמריקני בשנות השבעים כשהעיתון

עיתונות הומו-לסבית בישראל

כשיצא לאור העיתון ההומו-לסבי הראשון בארץ כקובץ דפים מהודקים שהודפסו במכונת כתיבה תחת הכותרת **נתיב נוסף**, הוא פנה לציבור עלום, ללא מידע על היקפו, על מיקומו ועל אופיו. לפי וורנר (Warner, 2002) טקסט הפונה לתודעתו של קורא נוטל חלק בעיצוב תפיסת עולמו האידאולוגית וכך מצטרף הקורא לציבור-הנגד. בדרך זו מסייע השיח העיתונאי הקהילתי לפרטים רבים בציבור ההומו-לסבי בהכרת הותם העצמית ובחזיון תודעתם האידאולוגית המגולמת במעשיהם, בהחלטותיהם ובספקותיהם (אלתוסר, 2003). נוסף על כך תורם השיח לאיזון יחסי הכוחות בין ציבור-הנגד לציבור הדומיננטי בארץ, ונותן ביטוי אידאולוגי לראשון.

הוא הופץ לראשונה חנימ בדוכני העיתונים ברחבי תל-אביב והגדיל את חשיפתו לציבור ההומו-לסבי. מאחר שהעיתון היה עצמאי ונטול מגבלות מימון של חברות מסחריות גדולות (הוא התפרנס מפרסומים של עסקים הפונים לחברי הציבור ההומו-לסבי), או של ארגונים ממסדיים בעלי אינטרסים שונים, תכניו אופיינו בבוטות אידאולוגית ופוליטית שנעדרה בקודמיו.

ב-1999 נמכר העיתון ל"אגודה לשמירת זכויות הפרט", אשר מינתה את אורנה אושרי (מעצבת גרפית במקצועה) לעורכת העיתון. העיתון נכרך ונדפס על נייר קשיח ומולכן אשר שיווה לו מראה מגזיני. כמו כן גויס מנהל מסחרי לעיתון אשר החל בשיווקו למפרסמים מקרב החברות הגדולות בשוק. לאחר שנה עזבה אושרי את תפקידה ומונה גדי ששון, ששימש עד אז צלם בעיתון. הרחבת מעגל המפרסמים בתקופה זו, מעבר לזה הקהילתי, הובילה לגידול במספר העמודים, להחלפת הכריכה בכריכת כרומו ולהגדלת תפוצת המגזין לכ-15,000 עותקים שחולקו חנימ כמעט בכל הערים המרכזיות ברחבי הארץ. זאת בעיקר במקומות מפגש מרכזיים של הציבור ההומו-לסבי ובדוכני עיתונים שונים. כמו כן, העיתון החל לקשור קשרים מסחריים ומערכתיים עם גורמים שונים בשוק, כגון משרדי פרסום, משרדי יחסי ציבור ואמצעי תקשורת נוספים, אשר קירבו אותו לתודעת הציבור הרחב. עוד השתתף המגזין בארגון אירועים לציבור ההומו-לסבי, אשר זכו לחשיפה בתקשורת הדומיננטית, כגון תחרות "גבר השנה" שנבנתה לפי פורמט תחרות מלכת היופי, תוך שיתוף גורמים מתעשיית האפנה והבידור בארץ. בשנת 2004 נקלע המו"ל לקשיים כלכליים ובמשך חודשים ספורים יצא הזמן הוורוד תחת הכותרת הזמן החדש, בחסות החברה המסחרית "טלטאץ' תקשורת" ובשיתוף פעולה מסחרי עם המקומון התל-אביבי העיר. חזות העיתון שונתה ועיצובו דמה לאחד ממוספי עיתון העיר הן בגודל העיתון (שהוקטן לגודל A4) והן בפורמט ההדפסה, שהומר כולו לדפי כרומו. בשנת 2005 חידשה האגודה בשיתוף העיר את הוצאת העיתון ועורכת מוספי המקומון מונתה אף לעורכת העיתון הקהילתי. בשנת 2008 רכש העיר את זכויות ההוצאה לאור והעיתון נדפס במשך שנתיים תחת השם העיר בוורוד. השינוי הוביל לשינוי תכני העיתון, אשר לבשו אופי מסחרי והתמקדו בנושאי לייף סטייל, אפנה ויחסי ציבור וטורים מעטים אשר כוונו לקהל יעד הומו-לסבי. כך איבד העיתון את אופיו הקהילתי האלטרנטיבי ועטה אופי שיווקי מסחרי אשר הפך אותו למגזין בידורי צרכני נוסף בשוק העיתונות הישראלי, עד שנסגר בשנת 2010. כדי להבין לעומק את התהליכים והתמורות שעברו העיתונים השונים ואת תפקידם ומשמעותם עבור חברי ציבור-הנגד, אבחן אותן לפי מאפייני אמצעי התקשורת האלטרנטיבי (Atton, 2002).

העיתון הקהילתי כאמצעי תקשורת אלטרנטיבי

ככל אמצעי תקשורת העיתון הקהילתי מורכב מתכנים כתובים ודימויים חזותיים, המגלמים בתוכם סמלים, מיתוסים, תפיסות וערכים בעלי תפקיד מרכזי בעיצוב זהותו, מגדרו ומיניותו של הפרט (קלנר, 2003). צורות הפנייה הסמליות שבהן משתמשת העיתונות ההומו-לסבית מושגות על קודים תרבותיים ועל דימויים המסמנים את הנטייה החד מינית בתודעת הציבור ההומו-לסבי. זאת בניגוד לרוב הדימויים בתקשורת הזרם המרכזי, המופקים על ידי הרוב הדומיננטי בחברה המורכב מגברים לבנים, הטרוסקסואלים ומכוונים אליו. כמו כן, רוב

שלושת העיתונים שעליהם נערך המחקר הם הפרסומים היחידים שיועדו לציבור ההומואים והלסביות כאחד ויצאו תקופה ארוכה. לפיכך הם מאפשרים לבחון את התפתחות השיח האידאולוגי בעיתונות זאת באופן דיאכרוני וסינכרוני במקביל. במשך השנים יצאו לאור פרסומים נוספים לתקופות קצרות, או כאלה שפנו לקוראים הומואים או לסביות בלבד, כגון קל"ף חזק (הקהילה הלסבית הפמיניסטית, 1987), דואט (1995), הקשת (2001), TOP (2003) ואנה פרנץ (2002).

העיתון נתיב נוסף (1981-1986) היה הפרסום ההומו-לסבי הראשון שהופץ בידי האגודה לשמירת זכויות הפרט והכיל תוכן קהילתי מקומי ובין-לאומי שכלל דיווחים מישבות ועד האגודה, ידיעות מהעולם וסיפורי יציאה מהארון. העיתון היה דור-חדשי, אך היו תקופות שלא יצא באופן סדיר העיתון כלל כמה עמודים שנדפסו במכונת כתיבה והודקו יחידו, נערך בידי משה רוזנבאום ורוב הטקסטים שנדפסו בו נכתבו בעילום שם או בשם בדוי, מחשש מענישה. זאת בגלל הסעיף האוסר משכב זכר בחוק ששונה רק כעבור כמה שנים (יונאי, 1998). העיתון הופץ בדואר לחברי אגודה רשומים בלבד ובמעטפות אטומות. לשון העיתון ניסתה לייצר אווירה אינטימית קהילתית באמצעות שימוש בפנייה אישית של העורך לקוראים בעמוד הפותח של העיתון כגון "שלום חבריה" ("דבר המערכת", 1984).

בשנת 1990 חודשה הפצת העיתון בעריכת ליאורה מוריאל. הוא נדפס בדפים קשיחים ושילב אירורים, תצלומי אובייקטים או צילומי דמויות אנונימיות בשעריו. ההפצה התבצעה ללא תשלום בסניף האגודה (שנפתח ברח' נחמני בתל-אביב, לאחר שפעלה במשך שנים מבתים פרטיים של חבריה) וכן בדואר לחברי האגודה. עיתון זה ליווה את תחילת המאבק המשפטי והפוליטי של הציבור ההומו-לסבי בארץ למען זכויותיו בתחומי החיים השונים בארץ – עבודה, משפחה וצבא – החל בתיקון חוק שוויון הזדמנויות בעבודה, ועד בג"ץ דנילוביץ' נגד חברת אל על ויצאתו של פרופ' עוזי אבן מהארון מעל בימת הכנסת (יונאי, 1998; גרוס, 2002).

בניגוד לנתיב נוסף, אשר יצא בחסות ארגון קהילתי התנדבותי, הירחון מגעים יצא לאור לראשונה ב-1987 ביוזמתו, בעריכתו ובבעלותו של מרק אריאל. הוא נשלח בדואר למנויים תמורת תשלום ונמכר בקיוסקים ובחנויות עיתונים באזור תל-אביב. כך היה לעיתון ההומו-לסבי הישראלי המסחרי הראשון, אשר שילב פרסומות ונמכר בתשלום. אופיו המסחרי של העיתון ניכר אף בדפי הכרומו שעליהם נדפסו בשנות התשעים נדפסו בשערי העיתון דימויים של בחורים חטובים וחשופים, שמקורם במגזינים או בספרי צילום מחו"ל, אשר שיוו לו נופך פורנוגרפי. אופיו העצמאי והנועז של העיתון עמד בניגוד מוחלט לאופיו המאופק של נתיב נוסף ואפשר לו לנקוט עמדה יותר מיליטנטית ביחס לחופש הביטוי ההומוסקסואלי במרחב הציבורי. הפצת מגעים הופסקה בשנת 1995 עקב חובות של בעליו.

החלל שהותירו מגעים ונתיב נוסף, לצד ההתפתחויות המשפטיות והחברתיות במעמד הציבור ההומו-לסבי, היו בסיס לייסודו של עיתון הומו-לסבי חדש. היוזם היה עיתונאי צעיר בשם יאיר קדר שעבד במקומון התל-אביבי העיר, אשר הוציא לאור ב-1996 את הגיליון הראשון של הזמן הוורוד. בראיון עמו סיפר קדר כי היה מעוניין להיות חופשי ממגבלות של מו"ל שהיה חלק מהממסד הקהילתי. לצורך הקמת העיתון גויסו בהתנדבות אנשים מהאקדמיה, מחיי הלילה ומעיתון העיר. הדפסת העיתון נערכה בפורמט "טבלואיד" בנייר עיתון בצבעים.

ההומוריסטיות בארץ לקוראיהם בבקשה ליטול חלק בהפקתו וכתבתו. פנייה זו מפירה את הגבול המסומן בעיתונות הזרם המרכזי בין תפקיד הקורא לתפקיד מערכת העיתון והופכת אותו לנזיל. נזילות זו מאפשרת לקהל הקוראים הזדמנות לקבלת סטטוס סמכותי בקרב ציבורה-הנגד. גדי ששון תיאר את אופי התנהלות מערכת העיתון הקהילתי עם קוראיו: "כדי לכתוב בעיתון, צריך להתקשר לעורך, להציע רעיון לכתבה ואם כתבת את זה בסדר, אז יש סיכוי גדול שזה יכנס. לכן כל מי שטען, שאינו מיוצג ב'הזמן הוורוד' הזמנתי אותם לבוא לישבת מערכת ולשלוח רעיונות לכתבות". התנהלות דומה הפגינה מערכת **נתיב נוסף** בצירוף שובר לגיליון ובו פירוט רשימת נושאים ומדורים בעיתון ובקשה מהקוראים להביע דעתם עליהם. באופן זה ניסה העיתון לטפח את הדיאלוג בין הקוראים למערכת לשם מתן תחושה שהם נוטלים חלק ביצירת העיתון: "**נתיב נוסף** פותח את הדלת [...] כדי להיות כלי לשינוי חברתי ולשקף אותנו ואת התרבות הנפלאה שלנו נאמנה, הוא זקוק לעזרה מכל אחד ואחת: כתבו אלינו (מכתבים, מאמרים, שירים, סיפורים)" (מוריאל, 1991, עמ' 3).

לכאורה, לפי בחינה קצרה זו תואמת העיתונות ההומוריסטית למאפייני התקשורת האלטרנטיבית ולכן בהכרח תיחשב לאמצעי תקשורת של המיעוט (כספי ואליאס, 2008).

הביטויים האידיאולוגיים, שאת מקור צמיחתם בתנועות המחאה החברתית ההומוריסטית האמריקנית פירטתי לעיל, מגולמים בדרכי הפנייה של העיתונות הקהילתית בארץ אל קוראיה. העיתונים יצרו מרחבי שיח המתכתבים עם אחת האידיאולוגיות למען הבניית דימוי קהילתי ציבורי מסוים. בהתאם לכך עיתון ששאף לקדם אידיאולוגיית התבדלות התמקד בהבלטת גיוון הקולות והדימויים בציבור-הנגד. לעומת זאת עיתון ששאף להשתלבות קוראיו במרחב הציבורי הדומיננטי הצניע רבגוניות זו והבליט אלמנטים התואמים לגבולות השיח העיתונאי הדומיננטי.

מטרות המחקר ושיטותיו

הנחת המחקר היא שמטרת השיח בעיתון הקהילתי, ככלי תקשורת אלטרנטיבי, לחזק את הריבוניות ואת ההיות העצמית של חברי ציבור-הנגד. זאת, לצד חיזוק תודעתם האידיאולוגית הניצבת בקונפליקט עם האידיאולוגיה הדומיננטית בחברה. אפשר להשיג מטרות אלה מפני שאין הגבלות ופיקוח ממסדי על שיח זה, המתקיים בכלי תקשורת קהילתיים אחרים, כגון הטלוויזיה הקהילתית בארץ (נוסק, 2001). אם כן, באיזו מידה נוצלה העיתונות ההומוריסטית לשם השגת מטרות אלו? כדי לברר סוגיה זו אתמקד בכמה שאלות עיקריות: מהו המסר האידיאולוגי העולה מהשיח העיתונאי הכתוב והחזותי (בשערי העיתונים) בעיתונים **מגעיים**, **הזמן הוורוד** (ו**הזמן החדש**) ו**נתיב נוסף**? באיזו מידה מבטא מסר זה שאיפה להתאמת ציבור-הנגד לרוב הדומיננטי או מסמן רצון להתבדלות ממנה וליצירת אלטרנטיבה חברתית "קווירית"? באיזו מידה תאם השיח בעיתונות ההומוריסטית לאורך השנים את מודל אמצעי התקשורת של המיעוט (כספי ואליאס, 2008) ביצירת סדר יום אלטרנטיבי לזה הדומיננטי? ומה הם הגורמים לשינויים האידיאולוגיים בשיח בתקופות השונות?

הדגימה. לצורך מענה על שאלות אלה נדגמו מתוך העיתונים הנחקרים (**נתיב נוסף**, **מגעיים** ו**הזמן הוורוד**) הגיליונות אשר יצאו לאור בתקופת התרחשות אירועי מפתח חברתיים, פוליטיים ותרבותיים

הדימויים ההומוריסטיים המופיעים בתקשורת ההמונים הם בעלי אופי שלילי, סטראוטיפי, מגוחך או מושחת (Gross, 1998). דוגמה למגמה אידיאולוגית זו אפשר לראות במדורי הייעוץ המיני בעיתוני נוער בארץ, שבהם מובנית הומוריסטיות כסטייה או כשלב בגיבוש המיניות ההטרסקסואלית, ובאופן זה הם תורמים למחיקת הזהות ההומוריסטית כאלטרנטיבה לחיים בוגרים (צאלח, 2006). גדי ששון הדגיש את השוני בין אופי השיח בעיתון הקהילתי לבין אופי בעיתונות הדומיננטית: "העיתון נותן לך פרספקטיבה על החיים שלך שהעיתונות הכללית לא נותנת לך. זה אמור להיות חלל מקבל שתרגיש בו נוח" (ראיון עם גדי ששון, 29.9.2006).

הייצוג ההומוריסטי באמצעי תקשורת ההמונים מועט ומעוות, ולכן שימש השיח העיתונאי הקהילתי שנים רבות ככלי היחיד שבאמצעותו הומואים ולסביות קיבלו אשרור חיובי למציאות חייהם ולתחושותיהם. תפקידו של העיתון הקהילתי כסוכן חברות לפעילות חברתית בארץ (מקומות מפגש ובילוי) עולה כבר בסיפורי חיים של הומואים ישראלים (קמה, 2003). הדר נמיר מדגישה את חשיבות תפקיד זה בשנות השמונים והתשעים בעיקר בקרב קוראים שהיו בארון או שגרו בפריפריה, אשר לא הייתה בה פעילות קהילתית: "היה בידוד נורא חזק. לא היה שום מודל לחיקוי. העיתון שימש קרש הצלה להומואים ולסביות, שלא הייתה להם כתובת לפנות" (ראיון עם הדר נמיר, 27.12.2005).

תפקיד העיתון הקהילתי כסוכן חברות לקוראיו מדגיש את החשיבות של ניתוח הטקסטים והדימויים המוצגים בעיתון כאלטרנטיבה לייצוג (או לחוסר הייצוג) ההומוריסטי בתקשורת ההמונים. ברצוני לבחון עד כמה עונה העיתונות ההומוריסטית בארץ על מרכיבי ההגדרה של אמצעי תקשורת אלטרנטיבי לפי כריס אטון (Atton, 2002):

א. מקצועיות. רובם המכריע של המשתתפים בעיתונים הקהילתיים לא היו עיתונאים או עורכים מקצועיים וביצעו את עבודתם בהתנדבות. גם חברי המערכת בעיתונות הקהילתית ההומוריסטית (מלבד עורכי **הזמן הוורוד** שבהוצאת האגודה) עבדו בהתנדבות. רובם החלו את תפקידם בעיתון ללא כל הכשרה עיתונאית מקצועית קודמת.

ב. ממסדיות. חלק מהעיתונים (**מגעיים** ו**הזמן הוורוד** בעריכת קדר) היו בבעלות פרטית עצמאית, וחלקם (**נתיב נוסף** ו**הזמן הוורוד** בעריכת אושרי וששון), יצאו בחסות "האגודה לשמירת זכויות הפרט" שאיננה מתוקצבת על ידי הממסד ולכן אינה תלויה בו.

ג. מסחריות. רובם המכריע של העיתונים הופצו בחינם ומומנו ממודעות פרסום לשם כיסוי הוצאות ההפצה וההדפסה בלבד (מלבד העיתון **מגעיים**, שהתבסס על מנויים בתשלום). כתוצאה מכך הם היו נטולי אינטרס מסחרי והונעו מאידיאולוגיה חברתית ותרבותית.

לפיכך אפשר לומר שהעיתונות ההומוריסטית עונה במידה רבה על מאפייני העיתונות האלטרנטיבית. חלק מהעיתונים הקהילתיים מתאימים למרכיבי המודל שמציע אטון לתקשורת אלטרנטיבית רדיקלית. המרכיבים הם: (1) תוכן המציג ערכים חדשותיים שונים מאלה המוצגים בתקשורת ההמונים. (2) צורה, דהיינו שפה ויזואלית ואסתטית החורגת מזו המקובלת בתקשורת הזרם המרכזי. (3) הפצה הנעשית בצינורות בלתי מקובלים ובאופן מחתרתי ובלתי נראה, כגון מקומות בילוי ומוסדות קהילתיים. (4) מבנה חברתי מערכתי שונה, המתבטא בהפרת ההיררכיה בין קורא לכותב, ושילוב כותבים בלתי מקצועיים מקרב הקוראים המוביל לבניית תהליכי תקשורת אופקיים. שטטוש ההיררכיה בין קורא לכותב ניכר בפניית עורכי העיתונות

שיח המחאה והדיכוי

מקורו של שיח הדיכוי בעיתונות הקהילתית הוא בדיכוי החברתי והממסדי של הביטוי ההומוריסטי במרחב הציבורי. הוא נובע ממיקום היחסים ההומוריסטיים בתחתית "סולם הערך המיני", המוביל לערעור על היותם של חברי ציבור-הנגד בריאים בנפשם ולהפעלת סנקציות חברתיות וכלכליות (Rubin, 1984) הגורמות להדרת הומואים ולסביות מהשיח הציבורי. פניית העיתון הקהילתי לפרטים מעניקה ביטוי סמלי לתחושת דיכוי זו ומאפשרת דיון, לצד סיפוק אמצעים חברתיים ותודעתיים שעשויים להוביל למאבק ולמחאה כנגדה.

מחקרי מעלה כי כל עיתון הדגיש בפני הקוראים טקטיקות התמודדות עם אותן דיכוי התואמות לאידאולוגיה שהוא מעוניין לקדם. אפשר להבחין באסטרטגיות השיח השונות בנושאים מרכזיים, כגון מאבקים משפטיים ופוליטיים ומושג ה"גאווה".

תמיכת העיתון בשיתוף פעולה עם הממסד במאבקים משפטיים ופוליטיים של קבוצות ופרטים בציבור-הנגד מבטאת אידאולוגיה השואפת להתאמה. לעומת זאת, שיח התומך במחאה פרפורמטיבית,⁹ שמטרתה לחשוף את יחסי הכוח הדכאניים המגולמים בקטגוריות ההטרור-נורמטיביות¹⁰ של תפקידי מגדר ומיניות בחברה (באטלר, 2001) – יזוהה כמייצג אידאולוגיית התבדלות. למשל, הדיון בחוק האוסר משכב זכר (לפני שינויו) בעיתון **מגעים** נועד לעורר את תודעתם הפוליטית והחברתית של פרטים לדיכוי ההטרור-סקסיסטי שהם חוו בחיי היום-יום. באחת הכתבות בעיתון צוין כי החוק אמנם אינו נאכף, אך עשוי להיאכף בעתיד והעונש על הפרתו הוא עשר שנות מאסר. כמו כן, הוצגו מקרי אפליה במקומות עבודה שבהם לא פנו הנפגעים לערכאות משפטיות (טור ומילשטיין, 1987), עקב חרדתם מחשיפה שתוביל לסנקציות חברתיות חמורות יותר. באופן זה מדגימים הכתבים את פעולת מנגנוני הכוח בחברה המפקחים על אכיפת החוק אף ללא צורך בענישה (פוקו, 1996).

לאחר שבוטל סעיף זה בחוק בשיתוף פעולה בין נציגים בציבור-הנגד לבין המחוקק, כתב העיתון על היעדר השפעת המהלך החקיקתי על התנהגות הפרטים בחיי היום-יום. הוא פרסם כתבה שעסקה בתגובות מבקרים בגן העצמאות (מקום מפגש למין מזדמן) לשינוי החוק. מרואיין אחד לא היה מודע לקיום החוק, שני הצהיר כי השינוי לא יגרום לו להיחשף ברבים ושלישי תהה אם ביטול החוק יסייע במציאת בני זוג למין מזדמן (אריאל, 1988). פרסום אוסף תגובות זה הדגיש בפני הקוראים כי יש צורך בשינוי עמוק בנורמות החברה המגולמות במנגנוני הכוח לשם יצירת שינוי התנהגותי במציאות החברתית. המרואיינים לא נזקקו לחוק כדי לדעת שמעשיהם חורגים מהנורמה ולכן נותרו בארון אף לאחר ביטולו. באמצעות דיון זה ביטא העיתון **מגעים** חוסר אמונה בשינוי החוקתי כתמריץ לשיפור תחושת הדיכוי בקרב קוראיו וצייד בשינוי הסדר החברתי, כלומר תמיכה בהתבדלות.

העיתון **נתיב נוסף** שיצא לאור בחסות הארגון הקהילתי (אגודת הלהט"ב), תמך במאבק ציבור-הנגד למען שוויון באמצעים חקיקתיים ובשיתוף פעולה עם הממסד. מגמה זו ניכרה באופן הפנייה לקוראים שהציב נורמות התנהגות ראויות והדיר נושאים שלא השתלבו עם אידאולוגיית ההתאמה שהעיתון ניסה לקדם. כותרת המאמר "החוק, הכנסת והקהילה" (נמיר, 1992) הגדירה שיח המכפיף את ציבור-הנגד למנגנון החוקי הממסדי. בכתבה דווח על שאלון שנשלח לחברי כנסת שתוצאותיו יקבעו את אסטרטגיית הפעולה של הארגון הקהילתי. המאבק

בתולדות הציבור ההומוריסטי בארץ. זאת כדי לבחון באיזו מידה שינו אירועים אלה את אופי השיח העיתונאי ובאו בו לידי ביטוי הלכי הרוח החברתיים והפוליטיים שהובילו להתרחשות אותם אירועי מפתח. הגיליונות שבחנתי היו גיליונות של **נתיב נוסף** שיצאו בשנים 1986-1984 בתקופת מגפת האיידס; של **מגעים** (1988-1987), שיצאו לפני ואחרי ביטול החוק האוסר על משכב זכר בשנת 1988; של **מגעים** (1995-1992) ושל **נתיב נוסף** (1994-1990), שיצאו בתקופת המאבק המשפטי על חוק שוויון הזדמנויות בעבודה והכנס ההומוריסטי הראשון בכנסת שבו יצא פרופ' עוזי אבן מהארון. ניתחתי את **הזמן הוורוד** (2005-1996) לאורך כל שנות קיומו. זאת לאור ריבוי ההתרחשויות החברתיות והפוליטיות הקהילתיות בתקופה זו, אשר הובילו את הנושא ההומוריסטי למרכז השיח הציבורי הדומיננטי וסייעו בגיבוש הזהות הפוליטית והחברתית של ציבור-הנגד. ניתוח זה אפשר לזהות את השפעותיהן של התפתחויות אלה על תפקידו ואופיו של העיתון הקהילתי. בתקופה זו האירועים הבולטים שהשפיעו על ציבור-הנגד היו: זכייתה של דנה אינטרנשיונל באירוויזיון ב-1998. הזמרת הציבה את המיניות החריגה בדמותה של דנה (טרנסג'נדרית) במרכז השיח הציבורי הדומיננטי. נוסף על כך, האירוע הוביל לחשיפת הומואים ולסביות בתקשורת הזרם המרכזי ששידרה את חגיגות הניצחון של חברי הציבור ההומוריסטי ברחובות תל-אביב (שכללו נשיקות בין גברים ששודרו לראשונה). באותה שנה התרחשו שני אירועי מפתח נוספים. ההתקוממות לאחר אירוע ה"וויגסטוק" בשנת 1998 (אירוע התרמה של "הוועד למלחמה באיידס"), שבו פיזרה משטרת ישראל את החוגגים בכפפות גומי מחשש להידבק באיידס ו"מצעד הגאווה" הראשון בתל-אביב שנערך באותה שנה. לטענתי, להתרחשויות אלה קדם שיח אידאולוגי פורה אשר התקיים במשך שנים רבות בעיתונות הקהילתית ההומוריסטית.

מעגלי השיח האידאולוגי

ניתוח השיח האידאולוגי בעיתונות ההומוריסטית חושף שלושה מעגלי שיח עיקריים, שכל אחד מהם מגלם רובד שיח שונה. רבדים אלה היו קטגוריות לאבחון האידאולוגיה השלטת בכל עיתון. כמו כן המעגלים מבטאים את הרבדים הגלויים בשיח הציבורי ואלה הנשמרים בשיח הפנימי של ציבור-הנגד. לכן הם מסייעים בהבנת יחסי הגומלין בין ציבור-הנגד לזה הדומיננטי ובין הפרטים והקבוצות בתוך ציבור-הנגד. אפשר להבחין במידה שבה עיתון קהילתי מסוים ממלא את תפקידו כאמצעי תקשורת של המיעוט, המציב סדר יום אידאולוגי אלטרנטיבי לזה המוצג בתקשורת הזרם המרכזי; או מתפקד כאמצעי תקשורת למען המיעוט ומקדם מסר אידאולוגי הקרוב לזה הדומיננטי. שלושת מעגלי השיח מורכבים מנושאים שונים, שמידת הבולטות שלהם ואופן ייצוגם השתנו בהתאם להבדלים האידאולוגיים בין העיתונים השונים: (א) מחאה ודיכוי (רובד חיציני). שיח העוסק בדיכוי שנוצר במפגש בין ציבור-הנגד לממסד הדומיננטי, כגון משרדי ממשלה, בתי דין וצבא ודרכי ההתמודדות עם דיכוי זה. הוא מכיל נושאים אשר נחשפים אף בתקשורת הזרם המרכזי. (ב) איום (רובד אמצעי). זהו שיח המגלם נושאים הנתפסים כמאיימים על הסדר החברתי, כגון איידס ולכוון, ובהם נמנע השיח הדומיננטי מלעסוק או מציירם כמסוכנים. (ג) המעגל הפנימי כולל נושאים הנאלמים בשיח הדומיננטי, כגון אופי היחסים האינטימיים ההומוריסטיים וביטוי יחסי הכוחות בין הקבוצות בתוך ציבור-הנגד.

שער 1: גיליון נובמבר 1996 (עיצוב: רונן ודרר, אוסף יאיר קדר)

אפי השיח האידאולוגי. השינוי ניכר בערעור משמעותו הפרפורמטיבית של מושג הגאווה ובמיתון השפה החזותית של העיתון כנהוג בעיתונות הזרם המרכזי. אפשר לפרש זאת כניסיון להרחיב את גבולות התפוצה של העיתון למען יצירת דיאלוג עם הציבור הדומיננטי, על ידי טשטוש מסמני השיח ההומורליסטי שעשויים להדירו. שינוי אידאולוגי זה נראה בשער 2 (גיליון 33, ספטמבר 1999) הנושא את הכותרת "גאווה. בואו נדבר על זה", הקוראת לדיון מחודש במשמעות המושג. בשער מופיעים פני בחור צעיר שדגל גאווה מוטבע על מצחו. פיו הקטוע והמיקוד בעיניו הבורקות המישירות מבט מדגישים את המחשבה. ידיו המונפות הנקטעות בגבולות הפריים מסמנות ריסון, בניגוד להתמקדות בגוף ההומוסקסואל, שאפיינה את העיתון בתקופה שנערך בידי יאיר קדר. במאמר מערכת הסבירה אורנה אושרי (1999) העורכת כי משמעות הגאווה מתבטאת במאבק היומיומי של פרטים בציבור-הנגד לממש את זהותם העצמית במסגרת הנורמה הדכאנית ולא במסגרת מחאות פוליטיות וחברתיות המוניות. תפיסה זו הצביעה על מיתון הקו האידאולוגי של העיתון עם התנגדותו להפרת הסדר החברתי. מגמה זו התחדדה במעגל שיח האיום כשהעיתון הצניע נושאים הקשורים בהווה ההומורליסטי ונתפסים כמאיימים בשיח הדומיננטי, כגון איידס ומין הומוסקסואלי.

בדיכוי הותנה בעמדה הממסדית ולכן משמעות הדיווח בכתבה על חוסר תגובתם לשאלון הייתה כי המאבק חסר טעם ללא תמיכת הרוב הדומיננטי. משמעות זו עלתה אף מהצהרת עורכת העיתון (שכינה כיושבת ראש האגודה) כי ארגונה אינו נאבק במסד הדתי והפוליטי שלא דרך המסד המחוקק (הולדנברגר וזיו, 1993). ההגדרה הא-פוליטית של הארגון תחמה את המאבק הפוליטי למבנה החברתי הקיים, אשררה אותו (באטלר, 2001) והעבירה מסר לקוראים שלא לחתור תחת המנגנון הממסדי. מקרה זה מדגים את האופן שבו השיח האידאולוגי במגעים מאפיין אמצעי תקשורת של המיעוט המציב סדר יום ותפיסת עולם אלטרנטיביים לאלה בשיח הדומיננטי. במונח זה פעולת העיתון התאימה למאפייני אמצעי התקשורת למען המיעוט.

נושא מרכזי בשיח המחאה והדיכוי המגלם בתוכו משמעות אידאולוגית חברתית ופוליטית הוא מושג הגאווה (pride). המונח נטבע על ידי תנועת השחרור ההומורליסטי האמריקנית, שיזמה בשנות השבעים מצעדי מחאה נגד הדיכוי בערים המרכזיות (Cain, 1991) והעניקה לו משמעות פרפורמטיבית, שמטרתה לשחרר את הנטייה ההומוסקסואלית ממשמעותה המשפילה אשר דבקה בה לאורך ההיסטוריה (באטלר, 2001). בתחילת שנות התשעים הפקיע השיח העיתונאי ההומורליסטי בארץ את המושג ממשמעותו המקורית כשקשר בינו לבין שיתוף הפעולה של הארגון הקהילתי עם הממסד. בפעולות המחאה ("מצעד הגאווה" ב-1998) של ציבור-הנגד חזרה משמעותו המקורית הפרפורמטיבית של המושג. כך, המשמעות שייחס כל עיתון למושג "גאווה", אם חתרנית או מנרמלת אותה על האידאולוגיה שרצה לקדם בקרב הקוראים.

משמעות הגאווה המקורית בולטת בשיח בראשית דרכו של הזמן הוורוד כחלק משיח המשלב מחאה פוליטית בדימויי שערי וטרמינולוגיה עיתונאית חתרנית, שנועדו לעורר את התודעה הפוליטית והחברתית של הקוראים. ניתנה במה נרחבת לסיקור מבעי המחאה בסוף שנות התשעים, שולבו סופרלטיבים שהקנו להם משמעות היסטורית, כעין הלך רוח מהפכני שפשט בציבור-הנגד. דוגמה לכך היא תיאור ההפגנה הספונטנית לאחר פיזור אירוע ההתרמה לוועד למלחמה באיידס, "הוויגסטוק"¹¹, בידי שוטרים בכפפות גומי. כשישה עמודים מוקדשים לסיקור מפורט של האירוע המכונה ה"סטנוול"¹² הישראלי (לחמן, 1998; ק', 1998). כינוי זה סימנו כאירוע מכונן בתולדות הקיום ההומורליסטי בארץ, המקביל באופיו ובנסיבות התרחשותו להפגנות המחאה האמריקניות אשר טענו את מושג הגאווה במשמעותו החתרנית. סיקור זה נועד לחזק בקרב הקוראים זהות אידאולוגית מתבדלת ובעלת כוח למול הממסד.

מסר אידאולוגי זה התבטא אף בשפה הוויזואלית האסתטית של הזמן הוורוד באותה תקופה, שהתאימה למאפייני המדיום האלטרנטיבי הרדיקלי. שפה זו בלטה בדימויי השערים המורכבים מקולז'ים בעלי מסר פוליטי חתרני הנעדר מתקשורת הזרם המרכזי. כך, בשער 1 (גיליון 3, נוב' 1996) נראה פוטומונטז' של ראשי חברי הכנסת הדתיים הנן פורת וזבולון המר בצירוף גופות דוגמנים חשופי חזה. השער היה מצג מחאה פוליטי שמטרתו ללעוג למדיניות ההומופובית של חברי הכנסת הדתיים באמצעות הצגתם באופן הומו-ארוטי הנתפס כתועבה בעיניהם. באופן זה, הודגמה ההשפלה שממנה סובלים הומואים ולסביות לאור מדיניות מפלה של הממסד.¹³

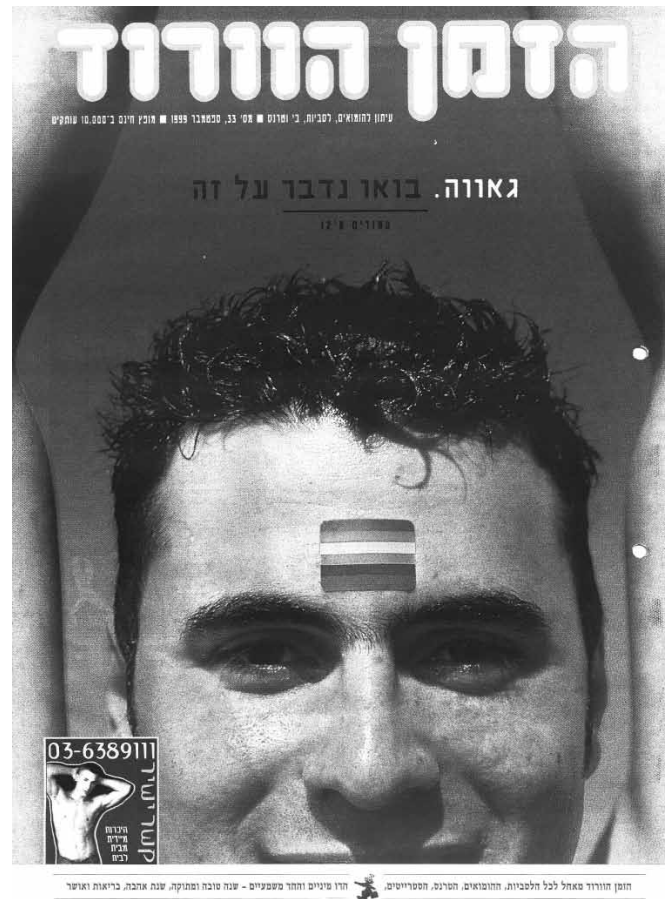
עם רכישת העיתון בידי האגודה ב-1999 וחילופי העורכים השתנה

(1986, p. 167). ייצוג זה יצר שיח בינארי המבחין בין הומו-הטרוי, אשם-חף מפשע (בהידבקות), מין-מוות (Treichler, 1993, p. 59). בעיתונות הפופולרית היומית בארץ נפוץ עד שנת 1995 הייצוג המיתי של המחלה כשייכת להומואים, לאתיופים ולזונות (קליין, 2008). ממצאי המחקר חושפים כי חלק מהעיתונות הקהילתית בארץ אימצה את הטרמינולוגיה הנ"ל וחלקה נאבק בה ובמשמעויותיה באמצעות כתבות ומידע מפורט שנועדו לרכך את הדימוי המסוכן של המחלה ולסייע במניעת התפשטותה בציבור.

נתיב נוסף נקט קו אידאולוגי שמרני נפוץ בעיתונות הקהילתית האמריקנית, שהמליצה לקוראיה להימנע ממין אנלי (אקט שצויר כמקור התפשטות הנגיף העיקרי) וממין מזדמן (Bersani, 1987, p. 211). מגמה זו ציינה את קבלת הדימוי התקשורתי והציבורי הדומיננטיים המאיימים של המחלה ושל קורבנותיה. למשל, כותרת מאמר משנות השמונים זעקה "סכנה איידס" ותוכנו היה גדוש אזהרות מפני מין אנלי שנועדו לזרוע חרדה בקרב הקוראים (ד"ר י', 1985). נוסף על כך העיתון לא עסק במחקר האיידס, באדישות הממסד כלפי הנושא או בנפגעי המחלה מקרב ציבור-הנגד ולכן נהג כאמצעי תקשורת למען המיעוט אשר אינו מעצב סדר יום אלטרנטיבי לקוראיו, אלא מבטא הסכמה עם דימויה המאיים הדומיננטי של המחלה. באותה עת שאף הממסד הקהילתי (מו"ל העיתון) לשיתוף פעולה עם הממסד המחוקק למען קידום חקיקה שוויונית. יש להניח כי שאיפה זו השפיעה על שימור הסיקור בגבולות הנורמה.

במחצית השנייה של שנות התשעים נקט הזמן הוורוד קו אידאולוגי רדיקלי ונאבק בדימוי המאיים של האיידס תוך שימוש בשיח חזותי המציב את מצוקת הקורבנות במרכז השיח העיתונאי (למשל גרון, 1998; גלעד, 1998). בתחילת שנות האלפיים, עם חילוף עורכי הזמן הוורוד ומסירת בעלותו לרשות הממסד הקהילתי, חלה תפנית בשיח האיידס שדגל בשעתוק הדימוי המאיים. זאת תוך שימוש באסטרטגיה שיחנית המשלבת תיאור מפורט של הוויית הסבל והחרדה של הנשאים וליווי בדימויים חזותיים שאפיינו את הייצוג התקשורתי הדומיננטי בעת פרוץ המחלה. כתבות העיתון התמקדו בשאננות חברי ציבור-הנגד לשימוש באמצעי מניעה בעקבות פיתוח קוקטייל תרופות המעקב את התפתחות הנגיף ופירטו את תופעות הלוואי והקשיים החברתיים של נטילת ה"קוקטייל" (יקיר, 2000). כך אמר מראוין שנאלץ ליטול קוקטייל לאחר קיום מין בלתי מוגן: "לא יכולתי לעכל נוזלים [...] הכבד הפסיק לתפקד [...] רק כעבור שלושה חודשים התאוששתי" (שם). תיאורים מעין אלה, של עדויות על קיום מין בלתי מוגן, חיזקו את תחושת האיום שפחתה מימי פרוץ המחלה (ינץ, ששון וקסלר, 2002). האיקונוגרפיה שליוותה את הכתבה והורכבה משלדים שחורים וגולגולות (שם), יזקה את המשואה איידס=מוות, שלמען ערעורה פעל השיח בעיתון בעבר וכך הציב גבולות להתנהגות המינית של קוראיו. אולם, לאור טענת עורך העיתון (ששון) כי ייעוד השיח היה יצירת עניין עיתונאי ובידורי, אפשר לפרש את תיאורי הוויית הנשאים המפורטים כאסטרטגיה למשיכת קוראים על ידי פרסום סיפורים "מעניינים".

אם כן, אפשר להבחין בקו אידאולוגי אמביוולנטי העולה משיח האיידס בעיתון הזמן הוורוד. מחד גיסא יש סיקור מפורט של חוויות של נשאי הנגיף וקשייהם ומאידך גיסא אופי המאיים של סיקור זה מטפח את הדימוי המסוכן של המחלה ונפגעייה ובכך שומר על גבולות השיח ההטרו נורמטיבי בנושא. קו אידאולוגי זה עולה אף מהדיון בנושא

שער 2 (צילום: גדי ששון)

שיח האיום

תקשורת הזרם המרכזי נוהגת ליצור דימוי מאיים של קבוצות מיעוט כגון הומואים, שחורים ומתנחלים באמצעות ייצוג סטראוטיפי, המורכב ברובו מדעות קדומות (Hall, 1997; Gross, 1998; אברהם, 2001). העיתונות ההומו-לסבית מתמודדת עם ייצוג זה בשלוש דרכים: באמצעות קידום דימוי הומו-לסבי ציבורי נורמטיבי, בהנחה שיוביל לריכוך האיום החיצוני; דוגלת בקבלת הדימוי המאיים, תוך ניסיון להציב נורמות ראויות לקוראים; בנקיטת קו אידאולוגי חתרני התובע בעלות על התווית המאיימת של ציבור-הנגד וממיר את משמעותה לחיובית. אחד האיומים המרכזיים שנקשרו בהומואים הוא הדימוי של נגיף האיידס. גילוי מחלת האיידס בשנות השמונים בארצות הברית וסיקורה הרווי דעות קדומות ודימויים מאיימים באמצעי תקשורת ההמונים, הגבירו את חרדת החברה ההטרו נורמטיבית מהומוסקסואליות (Bersani, 1993, p. 202). היעדר מדיניות ציבורית בנושא אפשר לתקשורת, בשיתוף נציגי המדע, לשלב בסיקור מידע מדעי ושיח מוסרי המערב דעות קדומות ומאשים את הקורבנות במחלתם, לאור התנהגות מינית כגון מין מזדמן, שנתפסה כבזויה בעיני הרוב הדומיננטי (Albert,

לקדם בתודעת ציבור-הנגד. זאת בניגוד לעיתונות הזרם המרכזי הכפופה לנורמה האינטימית הדומיננטית. קשר אינטימי אינו תלוי בהכרח בהתנהגות מסוימת, אלא בהיותו מונע על ידי אהבה, חיבה או דאגת הפרט (Inness, 1992). לכן קיום מין מזדמן שיעודו הפרט בדידות או סיפוק מיני בלבד אינו נחשב אקט אינטימי. אולם זכות הפרט לבחור את שותפו לזוגיות אינטימית היא חלק בלתי נפרד מאנושיותו (Kasulis, 2002); שלילת זכות זו נובעת לרוב מסקסוים, מגזענות או מהומופוביה. מכאן החיבור בדמוקרטיה בין הזכות לאינטימיות לפגיעה באוטונומיית הפרט (Giddens, 1992). לפיכך מיקוד השיח בלגליזציה ובהכרה בזוגיות החד מינית נועד להקנות לגיטימציה לאינטימיות הומו-לסבית. זאת כשם שתקשורת ההמונים מקדמת אינטימיות במסגרת נישואין הטרוסקסואלים, מונוגמיים ופוריים, ומציגה אינטימיות הומו-לסבית כלא נורמלית (Rubin, 1984).

כאמצעי תקשורת של מיעוט על העיתון הקהילתי להעניק ביטוי אותנטי לאינטימיות זו לשם אשרור תשוקתם המינית (המודחקת לעתים) של קוראיו והסרת הטאבו מעליה. אולם עיתונים מסוימים קידמו תפיסת אינטימיות זוגית מונוגמית לשם השגת מיקום גבוה יותר ב"סולם הערך המיני" הדומיננטי (שם). עיתונים אחרים שילבו דימויים הומו-ארוטיים המעצבים דימוי גופני של האינטימיות ההומוסקסואלית, המטפח תרבות של "שוק בשר" ומין מזדמן ובכך מנוגד לנורמה האינטימית.

העיתון **נתיב נוסף** התמקד בהצגת זוגיות מונוגמית כאידאליזציה ומין מזדמן בפומבי כזווי ריקני. תיאוריו מבטאים את חיי החברה של רווק המוסקסואל כמושתתים על מין מזדמן וכמיהה לקשר זוגי (ניב, 1991). לעומת זאת, השיח בהזמן הוורוד הבלטי זוגיות בלתי מונוגמית המפרידה בין מין לרגש, ולכן תכניו התמקדו בתיאור מפגשי מין מזדמנים בין זרים המדגישים את ההבדלים בין המיניות לסובייקט ההומוסקסואליים החריגים לבין המיניות ההטרו-נורמטיבית (ראו למשל שטרנהיים, 2003; ששון ומאיר, 2003).

דימוי ההומו המעדיף ריגוש מיני על פני קשר אינטימי זוגי גובה בתיאור זירת היכרויות כ"שוק בשר", שבו נתוני גוף האדם קובעים את ערכו. כשם שבשוק מזון הבשר הנראה טרי ועסיסי הוא הנמכר ביותר, כך בשיח זה הוצגה דמות הבחור הצעיר והחשוב כנחשק ביותר. ייצוג זה טיפח תפיסה שראתה בגוף כלי להשגת כוח וסטטוס חברתי בציבור-הנגד על פני מסמן אינטימי. אותו ייצוג קיבל ביטוי בדימויים הומו-ארוטיים שגרמו לדיכוי דימויי גוף אחרים (Padva, 2002). כך, במאמר המערכת הציג העורך את תנאי ההצלחה בחיי הלילה: "אדם שמן, שעיר מידי, או מעל גיל 30 אינו עומד בסטנדרטים ולכן מראש אינו מופיע למסיבות" (ששון, 2000).

הצבת קריטריונים אלה בפני הקוראים אשררה את חשיבותם וחיוקה את נורמות "שוק הבשר". האופי המיני והגופני של השיח בלט אף בדימויים החזותיים שעטרו את שערי העיתון, והציגו את מודל ה"הומו האידאלי". בשער 3 (גיליון 70, נובמבר 2002) נראה בחור עירום מראשו ועד ישבנו החושף גוף חטוב, שרירי וחלק. הוא עומד כשצדו מופנה למצלמה, בידי מבעע תנועת סבוב ומישיר מבטו למצלמה. תנוחתו ומבנה גופו מהדהדים תנועה של זורק הדיסקוס באיקונוגרפיה היוונית הקלאסית, שסימנה בתחילת המאה העשרים את הדימוי הגברי המושלם (Mosse, 1996). קטיעת ראש הדמות בחלק העליון של הפריים והזרוע הימנית בצדו מעצמים את ממדיה ואת כוחה בציבור-הנגד. הכיתוב הציג את המצולם כ"סלקטור" (שומר

הלכלוך בעיתון, המייחד את השיח העיתונאי ההומו-לסבי. לפי מרי דגלס (2004), מושג הלכלוך מסמן את גבולות החברה ושוליה כמקור סכנה וזיהום מכאן וכמקור כוח לשינוי מכאן. גבולות אלה נשמרים בעיקר באמצעות איסורי מין כגון חוקים נגד ניאוף וגילוי עריות. לכן שיח הלכלוך בעיתונות הקהילתית, המתנהל בשולי החברה ומודר מהשיח הדומיננטי, מאפשר מחשבה על ערעורם. ההקבלה שמבצעת דגלס (שם) בין המבנה החברתי לגוף האדם מסמנת את פתחי הגוף כגבולות החברה ואת הפרשותיו כשוליה המאיימים. לפיכך שיח העוסק בשולי הגוף (והחברה) באופן גלוי מצביע על אידאולוגיה מתבדלת המאגרת את גבולות החברה ומעיד על אופיו האלטרנטיבי הרדיקלי של העיתון. לעומת זאת שיח המתעלם מהנושא ונצמד לחוקי הזיהום מסייע בשמירתם.

השיח החדן בהפרשות הגוף בעת קיום יחסי מין מעיד על בחינה והרחבה של חוקי הזיהום ולפיכך אף של גבולות החברה הקיימים. מגע עם פתחי הגוף הגברי (במין אנלי) מסמן הומוסקסואליות בשיח הדומיננטי. זאת לאור האבחנה המודרנית בין סובייקט הומוסקסואל להטרוסקסואל, ולפיה הראשון מבצע ויתור מסוים על האוטונומיה הגברית שלו בקיום מגע מיני הומוסקסואלי (פוקו, 2008).

שבירת האבחנה הזאת ניכרה בכתיבה "לצאת נקי", שעסקה בהגיגה במין אנלי (דב, 2004). כותרת הכתיבה הצביעה על יעדה כפירוט ההוראות לקיום יחסי מין, תוך שמירה על חוקי הזיהום ובאופן סמלי אף על חוקי המוסר. הכותב טען כי הדחייה מעירוב הפרשות עיכול ביחסי המין נובעת מחדרת האדם המודרני מהפרשות הגוף. לכן הוא ייעץ להשתמש בחוקן לשם התנקות לפני קיום יחסי מין. מראויון המכונה "פסיבי גאה" ראה בפעולה זו שמירה על אסתטיקה. כינויו מדגיש שכנחד אינו חש מושפל או מושועבד, אלא מקבל זאת כחלק מזהותו העצמית. השיח הגלוי בנושא הציג אידאולוגיה הבוחנת את גבולות הנורמה מבחינה אסתטית ומבחינת יחסי הכוחות המגדריים בחברה, שכן ישנה הכרה בגבר כסובייקט מיני סביל אוטונומי. אולם הדגש בסיקור על כללי ההיגיינה סימן את הפיקוח ההיגייני על האקט המיני החורג מהנורמה הטרו-נורמטיבית.

דיון זה גרר תגובות רבות של קוראים אשר בחלקם הודו לעיתון על העלאת הנושא (גולדפרב, 2004; ב"ג, 2004) שהיה בגדר טאבו. כך מילא העיתון את תפקידו כאמצעי תקשורת של מיעוט בעיסוקו בנושאים המודרים מהספרות, מהתקשורת ומהמסד הדומיננטיים, סייע בהסרת התיוג המסוכן מן המין האנלי והעניק לגיטימציה ואוטונומיה לזהות העצמית של קוראיו. לעומת זאת, קוראים אחרים הביעו כעס על פרסום הכתיבה. כך למשל, קורא שנמנע מלהביא את הגיליון להוריו מחשש לתגובתם מהדיון בנושא המסוכן (פוזנסקי, 2004). לדידו העיסוק במין אנלי פוגם ביעוד העיתון, שתפקידו לטפח דימוי נורמטיבי של הציבור ההומו-לסבי. השיח הפנימי בעיתון הקהילתי חשף דילמות נוספות שעסקו באופי היחסים האינטימיים ההומו-לסביים. כמו כן, נגלו בו יחסי הכוח בתוך ציבור-הנגד בין ההוויה ההומו-גברית לזו הלסבית, המעמידים בסימן שאלה את משמעות הביטוי המאחד "קהילה הומו-לסבית".

אינטימיות ודיכוי פנימי

היעדר חקיקה המתייחסת ליחסים אינטימיים הומו-לסביים מאפשר לעיתון הקהילתי לעצב שיח אינטימי המונע באידאולוגיה שהוא מעוניין

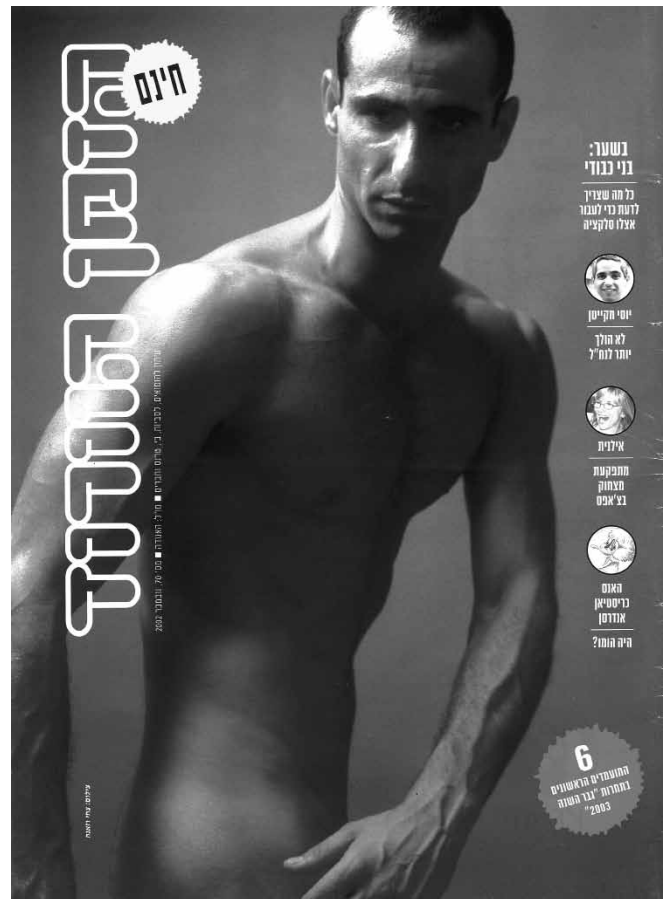
המלא וייצוגן הדל בעיתון מחליש את דימוין בעיניהן ובעיני שאר חברי ציבור-הנגד. דומיננטיות התוכן ההומורוארטי בעיתון מכפילה את תחושת הדיכוי בקרב קוראות לסביות כנשים בחברה הפטריארכאלית (ריץ', 1980). כך משועתק הדיכוי הנשי אף בשיח אמצעי תקשורת של המיעוט, כפי שנעשה באמצעי תקשורת ההמונים (למיש, 2000; פירסט, 2001). ממצאי מחקרי מצביעים על עלייה בהיקף התכנים הלסביים בהזמן הווירוד תחת שרביט עורכת לסבית בניסיון לספק אשרור רב יותר לזהות הקוראות. אושרי (העורכת) סיפרה כי התקשתה לקבל סיוע וגיבוי מן הקוראות הלסביות. כך ששוליות השיח הלסבי בעיתון לא הייתה ביטוי להשתלטות גברית בלבד אלא גם לאי שיתוף פעולה לסבי בעבודת העיתון. שיתוף פעולה זה חיוני לקיומו של אמצעי תקשורת אלטרנטיבי המבוסס על עבודה התנדבותית. במאמר מערכת ("הומורלסבי? אין חיה כזאת") הקצינה העורכת את הפער התפיסתי בין חלקי ציבור-הנגד: "בשביל המון הומואים, זוג לסביות הן בסך הכול שתי נשים שמנות עם תינוק ובשביל המון לסביות זוג הומואים הם לרוב שתי מכונות סקס בוגדניות" (אושרי, 1999).

פער תפיסות זה גרם למחשבה על חלוקת העיתון לחלק לסבי ולחלק הומואי, אולם רצון העורכת בפנייה לציבור-הנגד כגוף מאוחד גבר. דבריה חשפו אסטרטגיית שיח שנועדה להסוות את המלאכותיות שבאחדות השיח ההומורלסבי ולעצב דימוי של ציבור בעל אידאולוגיה משותפת.

עם כניסת עורך (ששון) לעיתון זכה אופן הייצוג הלסבי לביקורות מציבור הקוראות. "כל הזמן הייתי אומר ללסביות, שטענו שאין להן ייצוג, שאם יהיו המון לסביות שישלחו רעיונות ויכתבו, אז העיתון יהיה יותר לסבי. לא הייתה לי התנגדות להכניס נושאים לסביים" (ראיון עם גד ששון, 29.9.2006). העורך העלה את חוסר ההיררכיה בין קורא לכותב המאפיין את השיח העיתונאי האלטרנטיבי כצידוק לאופן הייצוג הלסבי. אולם לאידאולוגיה של מערכת העיתון היה תפקיד מכריע בהשתתפות הקורא. אידאולוגיה זו התבטאה, למשל, בשילוב כותבת הטרוסקסואלית בעיתון שמתחה ביקורת על ההוויה הלסבית (שירה, 2004) וקוממה קוראות לסביות (למשל: נמיר, 2004; מעוז, 2002). הן ראו בכך שעתוק של הדימוי המרתיע של הציבור הלסבי הנפוץ בשיח הדומיננטי ולכן התנגדו להגדרת העיתון כשייך לכלל חברי ציבור-הנגד.

מסקנות וסיכום

העיתון הקהילתי, כאמצעי תקשורת של מיעוט, נועד לבטא את סדר היום של ציבור-הנגד ולהפגין נגישות לצרכניו כדי שיוכלו לבטא את תחושותיהם, את חוויותיהם ואת עמדותיהם שאין להן ביטוי בתקשורת הזרם המרכזי. הממצאים הם כי השיח העיתונאי ההומורלסבי משמש לרוב ביטוי אידאולוגי של מפעיליו המשתמשים בדימויים ובקודים תרבותיים כדי לפנות לתודעה האידאולוגית של קוראיהם. לעתים כולל ביטוי זה מאפיינים של אמצעי תקשורת למען המיעוט, המכיל ייצוג סטראוטיפי של קוראיו והבלטת הקול המתון המצוי בקרבם (כספי ואליאס, 2008). אופי השיח משתנה בהתאם לתקופה ולאידאולוגיית העיתון, ומסייע לעיצוב דימוי של ציבור-הנגד התואם לאותה אידאולוגיה. שלושת מעגלי השיח שעלו מהמחקר (מחאה ודיכוי, איום ואינטימיות) גילמו את הדרך שבה נבנה אותו דימוי ואת המרכיבים שייחדו את תהליך גיבוש הזהות של חברי ציבור-הנגד בתקופות השונות. כמו כן

שער 3 (צילום: רונן אקרמן)

הסף במועדון) ובעל סמכות בזירת חיי הלילה. הדימוי הציב את נתוני הגופניים כמקנים לו סמכות זו וכך אשרר העיתון את הערכת הפרט לפי קריטריון "שוק הבשר".

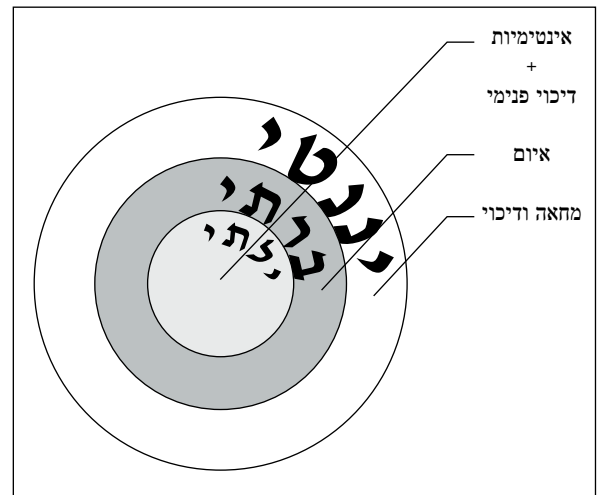
דימוי זה הועצם בסיקור תחרות "גבר השנה", ששווקה כאירוע מרכזי בקרב ציבור-הנגד ואף סוקרה בתקשורת הזרם המרכזי. בדומה לתחרות מלכת היופי הדומיננטית נמדדו המועמדים לפי נתונים הגופניים (וולף, 2004) ומידת התאמתם למודל השרירי, החלק והצעיר השולט בדימוי העיתון. שלבי התחרות כללו הצגת צילומי המועמדים בלבוש חושפני ובתנוחות חושניות בכמה גיליונות של העיתון. לתצלומים צורפו נתונים החיצוניים (גיל, גובה ומשקל) (תורג'מן, 2002; הנ"ל, 2004). הבלטת הדימוי ההומורוארטי ושיח "שוק הבשר" דחקה את הביטוי הלסבי בעיתון. חוסר איוון ייצוגי זה בשיח העיתונאי הקהילתי הציב בסימן שאלה את תקפות המונח "קהילה הומורלסבית" השגור בשיח הדומיננטי ומייצג תפיסה שוויונית של הזהות ההומוסקסואלית הגברית והזהות הלסבית. ניתוח השיח הקהילתי חושף מאבק כוחות פנימי בין דומיננטיות הייצוג ההומו גברי, לבין מיעוט הייצוג הלסבי. בהנחה שהעיתון הקהילתי משמש, בין השאר, לאשרור זהותם העצמית של קוראיו (קמה, 2003), כי אז זהות הקוראות הלסביות אינה זוכה לאשרור

ולכן הדיר קוראות לסביות. נראה שעצמאות העיתון אפשרה ביטוי אידאולוגי המאגד את הנורמה הקיימת ואיננו כבול לעיצוב דימוי נורמטיבי של ציבור-הנגד, שדרש שיתוף הפעולה עם הממסד. במחצית השנייה של שנות התשעים התחדד המסר האידאולוגי הרדיקלי בשיח בהזמן הוורוד. הודגשו אירועי המחאה הפרפורמטיביים, כגון הפגנה ספונטנית שנערכה בשנת 1998 לאחר "הוויגסטוק", שהתרחשו באותה עת, והוצנעו השינויים החקיקתיים שנעשו בשיתוף פעולה עם הממסד. ניתוח הראיונות שקיימתי עם קדר, אושרי וששון חושף התאמה בין התודעה האידאולוגית של העורך לאופי השיח העיתונאי. יאיר קדר העיד כי ראה עצמו נציג חברתי ופוליטי של ציבור-הנגד ולכן השתמש בשפה חזותית המבטאת מחאה פוליטית. כלומר, מטרת השיח הייתה עיצוב דימוי ציבורי מיליטנטי והגברת תודעתם הפוליטית של הקוראים. אג'נדה זו בלטה אף בהצבת נושאים מאיימים, כגון מחלת האיידס, במרכז סדר היום הקהילתי על ידי חשיפה עקיבה של חוויית הנשאים ותמיכה אקטיבית במאבקם בממסד לשם מיתון "המחלה החברתית" וריכוך הייצוג הדמוני שאפיין את סיקורה בתקשורת הזרם המרכזי. באופן זה חיזק העיתון את תפקידו כאמצעי תקשורת אלטרנטיבי רדיקלי.

אופי השיח הרדיקלי השתנה עם רכישת העיתון הפרטי בידי הארגון הקהילתי (האגודה) וחילופי עורכו. השינוי ניכר במיתון ביטויי ה"גאווה" הפרפורמטיביים ובקידום המאבק לשוויון במסגרת הממסדית. זאת עשו, בין השאר, באמצעות הצבת המאבקים המשפטיים בנושא זכויות זוגיות והורות הומו-לסביים במרכז סדר היום הקהילתי. אף במקרה זה אופיו המתון של השיח הושפע מהתודעה האידאולוגית של העורכת ואורח חייה. "כשערכתי את 'הזמן הוורוד' חייתי עם בת זוג ושני ילדים ורציתי לקדם יותר הומו-לסביות" סטרייט פרינדלי" (ראיון עם אורנה אושרי, 28.7.2006). יישום אידאולוגיה זו בשיח תרם לשעתוק נורמות המגדר ולאידאליזציה של מבנה המשפחה הנורמטיבית ההטרנסקסואלית (באטלר, 2001). בכך חרג העיתון מאפיונו כאמצעי תקשורת אלטרנטיבי ופעל להתאמה של ציבור קוראיו לסדר החברתי הקיים.

בעקבות חילופי עורכים חל שינוי נוסף בקו האידאולוגי של הזמן הוורוד. הוא נטה מחד גיסא להידמות לשיח עיתונות הזרם המרכזי ואתגר מאידך גיסא את גבולותיו. אפשר לפרש את הקו האידאולוגי האמביולנטי של העיתון על רקע ייעודו העיקרי, שהוגדר על ידי עורכו (ששון) אמצעי ליצירת עניין עיתונאי ובידורי לקוראיו. יעד זה ניכר במיקוד השיח ברמת הנראות ההומו-לסבית במדיום הטלוויזיוני ההמוני הבידורי (שטרן, 2003). זאת מתוך תפיסה שנראות הומו-לסבית נרחבת בנוף הטלוויזיוני הישראלי מעידה על הצלחת המאבק הציבורי. תפיסה זו הולמת את אידאולוגיית ההתאמה, הרואה בנראות בתקשורת ההמונים אמצעי להקניית כוח פוליטי וחברתי למיעוט המסייע בשינוי מיקומו השולי בחברה (קמה, 2003).

אולם, העיסוק הנרחב במין אנלי, נושא המודר מעיתונות הזרם המרכזי, חתר תחת מוסכמות ההיגיינה והמוסר (דגלס, 2004). בכך אתגר את גבולות הביטוי המיני הנורמטיבי וביטא אידאולוגיה של התבדלות. שיח רדיקלי זה התבטא אף בהצעת מודל אינטימי אלטרנטיבי המשלב זוגיות עם תפיסת המין כעונג ומשחק, ובכך מפר את החיבור הנורמטיבי בין מין לרגש בקשר זוגי (Weeks, 1985). לעומת זאת הניסיון להידמות לעיתונות הזרם המרכזי בלט בהצבת דימוי גופני גברי צעיר וחטוב כמודל אידאלי שאליו יש לשאוף. דימוי זה הוביל

מעגלי השיח העיתונאי הקהילתי

אפשר להבחין באופן שבו שינו העיתונאים הקהילתיים את דרך פנייתם לקוראיהם בהתאם לאידאולוגיה שרצו לקדם. תהליך זה בלט במיוחד בעיתון הזמן הוורוד. הקו האידאולוגי המוביל בשיח השתנה בו לאחר חילופי עורכו, בעליו.

שיח המחאה והדיכוי בנתיב נוסף הציג אידאולוגיה ששאפה להשתלב בציבור הדומיננטי ולכן הציב במרכזו את המאבק למען חקיקה שוויונית תוך שיתוף פעולה עם הממסד. לפיו, הצלחת מאבקו של ציבור-הנגד תלויה בנכונות הממסד לקבלו. שיח האיום מחדד עמדה זו בהבלטת סכנות מחלת האיידס והקשר בינה ובין מין מזדמן, תוך העלמת חוויית הקורבנות בציבור-הנגד. כך מתאים עצמו העיתון לשיח הדומיננטי בנושא, משעתק את הייצוג הסטראוטיפי של קוראיו ומבטא תפיסה התואמת לאמצעי תקשורת "למען" המיעוט בהבלטת הקולות המתונים בציבור-הנגד. עמדה אידאולוגית זו נחשפת אף בשיח האינטימיות בעיתון המקדם זוגיות המונעת ברגשי אהבה וחיבה (Inness, 1992) ונמנע מדיון בפרקטיקה מינית שאיננה מונעת מרגשות אלה, אך מקובלת בקרב ציבור-הנגד, כגון מין מזדמן בציבור (הירש, 2005).

יש להבין ביטוי זה על רקע המאבק להכרה חוקית בציבור-הנגד (יונאי, 1998). מו"ל העיתון חשק בשיתוף פעולה עם הממסד ונוקק לטיפוח דימוי ציבורי המעוניין בהשתלבות בנורמה ונמנע מביטוי אידאולוגי מגוון בשיח הקהילתי. לעומת זאת השיח בעיתון הפרטי מגיעים ניסה לעורר את הצורך במחאה נגד הדיכוי הממסדי. כך, הבלטת האדישות של חברי ציבור-הנגד לביטול הסעיף בחוק האוסר משכב זכר מדגישה את הצורך בשינוי עמוק בנורמות החברה המגולמות במנגנוני הכוח, כדי להוציא את הפרטים מ"ארון הדיכוי" (Sedgwick, 1993) וליצור שינוי התנהגותי. יתר על כן, אופי השיח החזונית והכתוב בעיתון תואם לחלק ממאפייני התקשורת האלטרנטיבית הרדיקלית (Atton, 2002). למשל, ריבוי דימויים הומו-ארוטיים בשער העיתון שעתק את הגוף הגברי כאובייקט תשוקה בניגוד לייצוגו הדומיננטי באותה עת כסובייקט בלבד. דימוי זה אף נועד לפנות לתשוקת הקוראים, שלא קיבלה אשרור בשיח הדומיננטי ובכך חיזק את אופי העיתון כאמצעי תקשורת של המיעוט. אולם הוא סימן את העיתון כפונה לקהל הגברי

יום חברתי, פוליטי ואלטרנטיבי לזה הדומיננטי. השימוש בצבע הוורוד שהפך לסמל הומו־לסבי ממלחמת העולם השנייה (טלאי ורוד ענדו הומואים במחנות הריכוז) בשם העיתון, מדגיש את מרכיב השונות בציבור־הנגד על פני הרצון להתאים לנורמה וכן מסמן את יעד העיתון לספק עתיד "ורוד" לקוראיו. נוסף על כך, הגדרתו כמיועד להומואים ולסביות, לטרנסקסואלים וביסקסואלים, פונה לכלל המיעוטים המיניים וכך תובעת בעלות על תויתם המשפילה בשיח הדומיננטי ומצהירה כי העיתון הוא של ציבור־הנגד ולא נוסד למענו. אפשר להניח כי תביעת בעלות זו הייתה חלק מתודעה אידאולוגית שבאה לידי ביטוי בפעולות המחאה הפרפורמטיביות (ששיאן היה ב־1998, במצעד הגאווה הראשון). בתקופה זו אף הושרש הצירוף "קהילה הומו־לסבית", המציג לכידות אידאולוגית בין הזהויות השונות. הממצאים מעלים כי הביטוי קודם בשיח הקהילתי באופן מלאכותי בשלבי גיבוש ציבור־הנגד (בשנות התשעים), ככל הנראה מטעמי צבירת כוח פוליטי נוכח הרוב הדומיננטי. אולם מצג קהילתי מאוחד זה התערער בשיח הקהילתי בשנות האלפיים, עם התערורות שאלת נחיצותו של שיתוף הפעולה ההומו־לסבי. זאת בעקבות ניסיון של עורכת הזמן הוורוד להעצים את התוכן הלסבי בעיתון שעד אז היה שולי. קונפליקט זה התחדד עם הגברת הייצוג החזותי ההומו־ארוטי והשימוש בדימויים לסביים מלאכותיים המערורים אנטגוניזם מצד קוראות לסביות. אי לכך השימוש במושג "קהילה הומו־לסבית" השגור בפי הציבור, הארגונים הקהילתיים והתקשורת הדומיננטית, המסמן מאבק משותף של הומואים ולסביות בדיכוי ההטרו־נורמטיבי, משקף בעיקר את תפיסת ציבור־הנגד כהומוגני בעיני הרוב הדומיננטי. זאת לאור חריגותו מהמבנה המשפחתי ההטרו־נורמטיבי והתשוקה ההטרוסקסואלית.

ההכרה הציבורית בכוחו של הציבור ההומו־לסבי בשנות האלפיים והגברת הנראות שלו בתקשורת ההמונים הובילו לצמצום תפקידו החברתי של העיתון הקהילתי וכן הוא חדל לעסוק בנושאים פוליטיים וחברתיים לטובת התמקדות בבידור ובצרכנות. מגמה זו התעצמה עם העברת בעלות הזמן הוורוד למקומון התל־אביבי העיר והוצאתו ברשת שוקן, תחת הכינוי "העיר בוורוד" כאחד ממוספי המקומון. הוא הפך לאמצעי תקשורת למען, המשתמש בטקסטים ובדימויים המזהים כהומו־לסביים למטרות מסחריות ושיוקיות (Dyer, 1993) ולכן איבד את אופיו האלטרנטיבי. את תפקידו החברתי והתרבותי של העיתון הקהילתי החלה לכבוש המרשתת (האינטרנט) כבר מאמצע העשור הראשון של המאה העשרים ואחת. זאת בזכות נגישותה המאפשרת אנונימיות, קבלת מידע זמין בכל עת ויצירת קשרים אינטימיים (Hillier, 2001; Kurdas & Horsley, 2009; מרציאנו, 2009).

אף על פי שתפקיד העיתון הקהילתי כמוביל השיח ההומו־לסבי נעלם, מעגלי השיח שעלו ממחקר זה בולטים בטקסטים תקשורתיים ותרבותיים במדיה אחרים. הן באתרי האינטרנט הקהילתיים והן בתקשורת הזרם המרכזי עולים מדי יום סוגיות ואירועים המשתייכים למעגלי השיח השונים (מחאה ודיכוי, איום ואינטימיות). כך, כשם שלפני יותר מעשרים שנה נדונה בנתיב נוסף השאלה "כיצד לצאת מהארון בפני ההורים"? מתפרסמים מדי שבוע באתר אינטרנט קהילתי (gogay) כתבות וטורים העוסקים בכך (דויד, 13.9.2009). זאת משום שכל עוד אנו חיים בחברה הטרור־נורמטיבית תישמר חוויית הארון ופרטים יזדקקו לסיוע בהתמודדות עמה.

המחקר לא התייחס באופן מעמיק להתפתחות הייצוג והשיח ההומו־

את תחרות "גבר השנה", שבה נבחר סמל העיתון וציבור־הנגד על בסיס קריטריונים גופניים. כך נוצר זיהוי בין אידאולוגיית העיתון לבין תרבות "שוק הבשר". היצמדות העיתון למודל גוף זה סימן ציות למשטר הייצוג הקפיטליסטי השיוקי (פדבה, 2009) ובכך פגם בחתרנות השיח תחת הסדר החברתי.

שניות אידאולוגית עשויה להתפרש כהתקרבות השיח העיתונאי הקהילתי לזה הדומיננטי, המתבטאת בהעלמת לשון פנייה קולקטיבית בגוף ראשון רבים, שנועדה בעבר ליצירת תחושת קהילתיות בקרב הקוראים (למשל "דבר המערכת", 1985). זאת לטובת ביטוי ה"עצמי" הממקד את השיח בסיפורים אישיים ולא בפעילות הקהילתית. כמו כן אי אפשר לנתק שינוי זה ממגמת ה"הצהבה" והפרסונליזציה בתקשורת ההמונים המערבית בסוף המאה העשרים ותחילת המאה העשרים ואחת (Hallin, 1994), שנוטה להתמקד בתוכן בידורי ולמסגר נושאים חברתיים ופוליטיים כסיפורים אישיים. שינוי זה הוביל להתפוררות מצג הקולקטיב הקהילתי, שבלט בפרסומי שנות השמונים והתשעים. נוסף על כך, הדפסת הזמן הוורוד בכריכת כרומו וריבוי דימויי שער שמקורם בתקשורת ההמונים שיוו לו חזות של מגזין מהזרם המרכזי ופגעו באופיו כאמצעי תקשורת אלטרנטיבי רדיקלי. כך איבד השיח הקהילתי מכוחו להציב סדר יום אלטרנטיבי ולטפח תפיסת עולם ביקורתית בקרב קוראיו. זאת במקביל להתרחבות מקומו של המדיום האינטרנטי בהוויה ההומו־לסבית, כדוגמת פורומים שהם אמצעי סיוע לנערים בתהליך יציאתם מהארון (מרציאנו, 2009).

מבט היסטורי על השיח העיתונאי הקהילתי ההומו־לסבי בארץ מצביע על תהליך גיבוש של ציבור־נגד בעל מאפיינים תרבותיים משותפים וביטוי אידאולוגי מגוון. תהליך זה נוצר באופן דיאלקטי להתפתחות השיח הציבורי הדומיננטי הישראלי בנושא ההומו־לסבי. השינויים האידיאולוגיים בשיח הנועו, בין השאר, מאופי הבעלות של העיתונות הקהילתית ומאמונותיהם, ומסדר היום של עורכי העיתון בתקופות השונות.

בשנות השמונים ותחילת התשעים, כשהמילים "הומוסקסואל" או "לסבית" היו טאבו, נקטה עיתונות הממסד הקהילתי ב לשון נקייה בכינויים נטולי קונטציה מינית כגון: "גאים/גאות" (אייזאק, 1992). מגמה זו הנועה באג'נדה של עורכת נתיב נוסף (מוריאל) שכינה כיושבת ראש האגודה לשמירת זכויות הפרט ומטרתה הייתה השגת הטבות והכרה מהממסד תוך שיתוף פעולה עמו. אידאולוגיה זו ניכרת אף בהגדרת העיתון כ"דו ירחון של האגודה לשמירת זכויות הפרט למען הומו", לסביות וביסקסואליים בישראל", שהציגה אותו כאמצעי "למען" (כספי ואליאס, 2008), למרות היותו בבעלות עמותה המורכבת מהומואים ולסביות. שימוש העיתון בכינוי זה מדגיש את תלותו של ציבור־הנגד בגורמים חיצוניים, שיפעלו למענו ובכך מסייע בתיוג חולשתו של ציבור זה.

עם כניסת הנושא ההומו־לסבי לשיח תקשורת הזרם המרכזי (לאור אירועים כמו הכנס בכנסת ב־1993 בנושא אפליית הומואים בצה"ל, פסק דין דנילוביץ' [יונאי, 1998]), העיתונות הקהילתית הפרטית (מגעים, והזמן הוורוד) נקטה קו אידאולוגי רדיקלי של תביעת בעלות על התווית המשפילה של הזהות ההומו־לסבית. בהתאם לכך, שם העיתון הזמן הוורוד הדהד שמות עיתונים אחרים הקובעים את סדר היום הציבורי כגון הניו יורק טיימס. זאת, באמצעות השימוש במונח "זמן", שמשמעו כי הגיע העת שציבור־הנגד יציב לעצמו ולחברה סדר

6 דן לחמן, ראיון בתאריך 5.12.2005. מראשוני הפעילים בקהילה וממקימי "האגודה לשמירת זכויות הפרט" בשנות השבעים. הוא לקח חלק פעיל בעיתון האגודה **נתיב נוסף** בשנות השמונים והתשעים וכתב בעיתונים **מגעים** ו**הזמן הוורוד**. הדר נמיר, ראיון בתאריך 27.12.2005. ממקימי הזרוע הפוליטית של האגודה ("עוצמה", 1989-1995) שהובילה את השינוי החוקי לשוויון הזדמנויות בעבודה. ממארגני הכנס ההומוריסטי בכנס שנערך בשנת 1993 ובהפגנה בוויגסטוק (1998). פעילה בארגון קל"ף ויושבת ראש האגודה בשנים 2000-1999. יאיר קדר, ראיון בתאריך 30.4.2006. יוזם, עורך ומו"ל **הזמן הוורוד**, 1999-1996. אורנה אושרי, ראיון בתאריך 28.7.2006. עורכת **הזמן הוורוד** בשנים 2000-1999, מעצבת העיתון, 2003-1999. גדי ששון, ראיון בתאריך 29.9.2006. עורך **הזמן הוורוד** ו**הזמן החדש** בשנים 2005-2000.

7 שלוש האסטרטגיות שמגדיר Orbe (1998) להתנהלות חברי הציבור ההומוריסטי בקרב הציבור הן: (א) היטמעות: ויתור על הייחוד (תרבות, מנהגים, תשוקות) שלה במטרה להיטמע ברוב הדומיננטי. (ב) התאמה: שינוי התנהגות בהתאם לחוקי הרוב הדומיננטי ותחושה אישית, תוך כדי ניסיון להשיג שינויים בחוק לטובתם במבנה החברתי הקיים. (ג) התבדלות: הליכה נגד חוקי הרוב הדומיננטי בחברה.

8 והמופוביה: ההגדרה הראשונית של המושג היא מחלה נפשית הקיימת בקרב הטרוסקסואלים ואף הומואים שאינם מכירים בנטייתם הגורמת לחרדה משהייה בחברת הומואים. ההומופוביה מתבטאת באפליה, בדיחיה, בשנאה או בזלזול כלפי הומואים ולסביות בגלל נטייתם המינית ומימושה בזוגיות חד מינית או בגילויי חיבה בין בני אותו מין (Plummer, 1981, p. 81).

9 פרפורמטיביות – מקור המונח בתאוריית פעולת הדיבור של הפילוסוף הבריטי ג'ון אוסטין, לפיה פעולות דיבור מסוימות מפעילות כוח מחייב (למשל: טקס נישואין). ג'ודית באטלר (2001) השתמשה במונח זה לתיאור הדרך שבה נוצר המגדר כתוצאה של משטר פיקוח המחייב חזרה טקסית על צורות התנהגות מסוימות (ספארגו, 2002). לפיכך המחאה הפרפורמטיבית של הומואים ולסביות מתבטאת במצעדי גאווה הכוללים מופעים של גברים עירומים כאובייקט תשוקה ולבושים בבגדי נשים ואילו נשים עוטות את סממני הגבריות הטרוסקסואלית. באופן זה מאותגרות נורמות המגדר המקובלות. הטרונורמטיביות היא הנטייה הקיימת במערכת המגדר המיני המערבית בת זמננו, לראות את היחסים הטרוסקסואליים כנורמה, ואת כל שאר צורות ההתנהגות המינית כסטיות מנורמה זו (ספארגו, 2002).

11 "הוויגסטוק" היה אירוע התרמה המוני למען הוועד למלחמה באייДС, שנערך בגן העצמאות ב־1998. קרוב לכניסת השבת ביקשה המשטרה לסיימו. משסירבו המשתתפים לעזוב, החלו השוטרים לפנותם בכוח. בפניו השתמשו השוטרים בכפפות גומי מחשש להדיק באייДС (לאור בורותם). המשתתפים בראשות נציגי הקהילה חסמו את רחוב הירקון ופתחו בצעדת מחאה ברחובות תל־אביב עד לכיכר רבין.

12 ביוני 1969 פרצו מהומות שנמשכו כשבוע בפאב "סטנוול" בניו יורק, לאחר שבאי הפאב (בעיקר טרנסג'נדרים) החליטו להתקומם נגד ההטרדות החוזרות ונשנות של שוטרי העיר. המאבק הסתיים בהצלחה, והשמועה פשטה בקרב חברי הקהילה בכל רחבי ארצות הברית ואף באירופה. שנה לאחר מכן יצאו אלפי הומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרס לרחובות ניו יורק בצעדת מחאה ענקית. מאז יום זה נרשם כיום הגאווה הרשמי של חברי הקהילה בעולם המערבי ונחגג מדי שנה בצעדות ענק ברחובות הערים הגדולות (גם בישראל) (Kissack, 2000, p. 844).

13 השער התפרסם בעקבות איסור ועדת החינוך בכנסת בראשותו של חבר הכנסת תנן פורת ושל שר החינוך זבולון המר לשדר בטלוויזיה החינוכית את תכנית הטלוויזיה לנוער "קלפים פתוחים", שעסקה בנוער הומו־לסבי. חוקי הזיהום הם חוקים ונורמות הקובעים אילו אובייקטים והתנהגויות מהווים סטייה ולכלוך (הפרת סדר) בחברה מסוימת. לכן הם חושפים את מערכות החוקים והמינונים של אותה חברה, המקנות להתנהגויות סוטות משמעות

לסבי מחוץ למסגרת העיתונות הקהילתית, כדוגמת אתרי היכרות ומידע קהילתיים במרשתת, השיח בתקשורת הזרם המרכזי, שידורי טלוויזיה קהילתיים ותכניות רדיו שכוונו להומואים ולסביות. במחקרי המשך אפשר לבדוק את יישום הקטגוריות (מעגלי השיח) שגובשו במחקר זה בציבורי־נורמטיבי. סביר להניח שיהיו קווי דמיון במרחב הציבורי ההטרנו־נורמטיבי. סביר להניח שיהיו קווי דמיון ביצירת פורום תרבותי מסוים ייחודי שישמש במה לדיון אידאולוגי באופני המחאה נגד הממסד או בדיכוי שממנו סובלים פרטים בציבור. זאת מתוך התפיסה שכל ציבור־נגד נתפס כאיום על הסדר החברתי. עם זאת, אופי מעגל השיח הפנימי עשוי להשתנות בהתאם לגורם המבדיל את אותו ציבור מהרוב הדומיננטי כגון: אתניות, גזע, לאום וכולי.

הערות

- * המאמר מבוסס על עבודת מוסמך שנכתבה בהנחיית ד"ר פול פרוש בחוג לתקשורת ועיתונות באוניברסיטה העברית בירושלים וד"ר עמית קמה. תודות לפרופ' הלל נוסק ולד"ר עמית פינצ'בסקי על ההערות המועילות.
- 1 בין הארגונים בנוספים היו "קל"ף" (קהילה לסבית פמיניסטית) ב־1987, "הבית הפתוח" בירושלים (1998), "הפורום החיפאי" (1999), ועוד.
- 2 יציאה מהארון היא הצהרה של ההומו בפני החברה סביבו על נטיית המינית והשלמתה עמה. איב קוסובסקי סדג'וויק טוענת שלעולם אין יציאה מוחלטת מהארון. תמיד יהיו אנשים בלתי מודעים לנטייתו המינית של הפרט. היא מתארת את ה"ארון" כבנוי ממעגלים חברתיים ואף אם הפרט ההומו (או הלסבית) עוברים מעגלים מסוימים, כגון המשפחה והעבודה, תמיד ייוותרו מעגלים נוספים. למעשה, כל מפגש חדש עם אנשים, אם בעבודה או בסיטואציות חברתיות שונות, מעלה מחדש את הדילמה של היציאה מהארון, עם המתחים והחשיובים שלה (Sedgwick, 1993).
- 3 אמנם המודל של דן כספי וגלי אליאס, המבחין בין אמצעי תקשורת "למען" לעומת אמצעי תקשורת "של" המיעוט (2008), מתייחס לאמצעי התקשורת הפונים למהגרי ברית המועצות לשעבר ולמיעוט הערבי בארץ. כלומר, הפנייה היא על בסיס לאומי או מוצא תרבותי משותף, אולם חלק ממרכיביו רלוונטיים לבחינת העיתונות ההומו־לסבית, הפונה למיעוט על בסיס נטייה מינית משותפת השונה מהרוב הדומיננטי.
- 4 הניתוח החזותי חושף את המשמעות האינטר־טקסטואלית המיתית של הדימויים הקשורה בהיסטוריית הייצוג ההומו־לסבי. הדימויים החזותיים בעמודי השער של העיתונים מייצגים במידה מסוימת את "פני הציבור" המוצגים בפני קוראיו ונחשפים לעיני חלק מהציבור הדומיננטי. משמעותם הופכת מרכזית בהיותם, לעתים, הייצוג ההומו־לסבי היחיד שאיליו הקוראים נחשפים והוא משמש להם מודל לחיקוי, המאשרר את זהותם העצמית (קמה, 2003).

שם העיתון	תקופה	מס' גיליונות שנותחו	מספר שערים שנותחו
נתיב נוסף	1986-1984	6	-
נתיב נוסף	1994-1990	12	12
מגעים	1988-1987	10	10
מגעים	1995-1992	30	15
הזמן הוורוד (קדר)	1999-1996	32	16
הזמן הוורוד (אושרי)	2000-1999	12	8
הזמן הוורוד (ששון)	2004-2000	43	35
הזמן החדש (ששון)	2005-2004	5	5
סך הכול		150	101

- ומ' טלמון (עורכות), *תקשורת כתרבות* (עמ' 13-26). תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- קמה, ע' (2003). *העיתון והארון*. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- קניאס, י' (2006). "המאבק על הגן הציבורי: הדימוי התקשורתי והתרבותי של גן העצמאות בת"א". הרצאה בכנס השנתי העשירי של האגודה הישראלית לתקשורת, ירושלים, אפריל 2006.
- ריץ, א' (1980). "הטרנסקסואליות כפיה והקיום הלסבי", בתוך: ד' באום ואחרים (עורכים), *ללמוד פמיניזם: מקראה* (עמ' 165-189), תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- Albert, E. (1986). "Illness and Deviance: The Response of the Press to Aids", in D.A. Feldman & T.M. Johnson (eds.), *The Social Dimension of Aids: Method and Theory* (pp. 163-177), New York: Praeger Publishers.
- Atton, C. (2002). *Alternative Media*. London: Sage.
- Bersani, L. (1993). "Is the Rectum a Grave?", in D. Crimp (ed.), *Aids Cultural Analysis, Cultural Activism* (pp. 197-222). London & Cambridge: The MIT Press.
- Cain, R. (1991). "Disclosure and Secrecy among Gay Men in the United States and Canada: A Shift in Views", *Journal of the History of Sexuality*, 2(1), pp. 25-45.
- Dyer, R. (1993). *The Matter of Images*. London & New York: Routledge.
- Giddens, A. (1992). "Intimacy as Democracy", in idem (ed.), *The Transformation of Intimacy* (pp. 184-203). Cambridge: Polity Press.
- Gross, L. (1998). "Minorities, Majorities and the Media", in T. Liebes & J. Curran (ed.), *Media, Ritual and Identity* (pp. 87-102). London: Routledge.
- Gross, L. & J. D. Woods. (1999). "In Our Own Voices: The Lesbian and Gay Press", in L. Gross & J. D. Woods (ed.), *The Columbia Reader on Lesbians and Gay Men in Media, Society, and Politics* (pp. 437-441). New York: Columbia University Press.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage and The Open University.
- Hallin, D.C. (1994). *We Keep America on the Top of the World: Television, Journalism and the Public Sphere*. London & New York: Routledge.
- Hillier, L., C. Kurdas & P. Horsley (2001). *It's Just Easier: The Internet as a Safety-net for Same Sex Attracted People*, Melbourne, Research Centre in Sex Health and Society.
- Inness, J.C. (1992). "Intimacy the Core of Privacy", in J.C. Inness, *Privacy, Intimacy, and Isolation* (pp. 74-93). New York & Oxford: Oxford University Press.
- Kasulis, T.P. (2002). "What is Intimacy?", in idem, *Intimacy or Integrity: Philosophy and Cultural Difference* (pp. 27-51). Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Kissack, T. (2000). "Stonewall", in George E. Haggerty (ed.), *Gay Histories and Cultures: An Encyclopedia* (pp. 844-845). New York & London: Garland Pub.
- Leznoff, M. & W.A. Westley (1956). "The Homosexual Community", in P.M. Nardi & B.E. Shneider, (eds.), *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies* (pp. 4-10). New York & London: Routledge.
- Mosse, G.L. (1996). *The Image of Man: The Creation of Modern*
- מוסרית. לפיכך, עבירה על חוקי הזיהום תיחשב לאיום על הסדר החברתי באותה חברה (לוי, 2004; דגלס, 2004).
- ### מקורות
- אברהם, א' (2001). *ישראל הסמויה מעיני התקשורת*. ירושלים: אקדמון.
- אלתוסר, ל' (2003). *על האידיאולוגיה*, תרגמה א' אזולאי. תל אביב: רסלינג.
- באטלר, ג' (2001). *קוויר באופן ביקורתי*, תרגמה ד' רוז. תל אביב: רסלינג.
- בארת, ר' (1998). *מיתולוגיות*, תרגם עידו בסוק. תל אביב: בבל.
- (1977). "הטרוריקה של הדימוי", בתוך: ת' ליבס ומ' טלמון (עורכות), *תקשורת כתרבות*, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, כרך א, עמ' 259-271.
- בלנק, י' (2003). "אין מולדת להומואים: גלובליזציה, פירוק מרחבי והגטו ההומו-לסבי", *תיאוריה וביקורת*, 23, עמ' 83-111.
- גירץ, ק' (1973). *פרשנות של תרבויות*. תרגם: יואש מייזלר. ירושלים: כתר.
- גרוס, א' (2001). "מיניות, גבריות, צבא ואזרחות: שירות הומואים ולסביות בצהל במשקפיים השוואתיים", *פיליפס*, ט, עמ' 95-183.
- גרוס, א' וע' זיו (2003). "בין תיאוריה לפוליטיקה: לימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית", בתוך: י' קדר, ע' זיו וא' קנר (עורכים), *מעבר למיניות* (עמ' 9-37). תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- דגלס, מ' (2004). *טוהר וסכנה*, תרגמה: יעל סלע, תל-אביב: רסלינג.
- הירש, ד' (2005). "גוף – הומוטופיה: גן העצמאות בת"א", בתוך: ר' קלוש, וט' חתוקה (עורכים), *תרבות אדריכלית: מקום, ייצוג, גוף*. תל-אביב: רסלינג.
- וולף, נ' (2004). *מיתוס היופי: על השימוש בייצוגים של יופי נגד נשים*. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- יונאי, י' (1998). "ההיסטוריה של הדין בדבר נטייה חד מינית: בין היסטוריה לסוציולוגיה", *משפט וממשל*, 2(2), עמ' 531-586.
- כספי, ד' ונ' אליאס (2008). "שתי מערכות תקשורת: תקשורת של ולמען מיעוטים בישראל", *קשר*, 37, עמ' 99-109.
- לוי, א' (2004). "קסם שבכללך: טוהר וסכנה למרי דגלס", בתוך: מ' דגלס, *טוהר וסכנה*, תל אביב: רסלינג, עמ' 15-22.
- למיש, ד' (2000). "אם אתה לא שם אתה לא קיים: הפרסומת כאשנב הצצה לחברה הישראלית", בתוך: ח' הרצוג (עורכת), *חברה במראה* (עמ' 539-559). תל-אביב: רמות.
- מרציאנו, א' (2009). "תפקיד הפורומים הווירטואליים בהתמודדותם של נערים הומואים עם תהליך יציאתם מהארון", *מסגרות מדיה*, 4, עמ' 1-28.
- נוסק, ה' (2001). "קול העם לכל העם? טלוויזיה קהילתית בישראל", *קשר*, 30, עמ' 51-65.
- ספארגו, ת' (2002). *פוקו והתיאוריה הקווירית*, תרגם: א' בובר, תל-אביב: ספרית פועלים.
- פדה, ג' (2009). "מדינה עירומה: ארוס, ציביליזציה וגיליון העירום של השבועון פנאי פלוס", *מסגרות מדיה*, 4, עמ' 29-65.
- פוקו, מ' (1996). *תולדות המיניות 1: הרצון לדעת*. תרגם: ג' אש. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- (2008). *תולדות המיניות 2: השימוש בתענוגות*. תרגמה: הילה קרס. תל אביב: רסלינג.
- פירסט, ע' (2001). "נשים כחפצים: דימויים של גברים ונשים בפרסומת הישראלית", *על מה: כתב עת לקידום מעמד האישה*, גיליון 10.
- צלאח, כ' (2006). "רב הסיכויים שזיכרון העבר ישכח כלא היה: הבניה של הומוסקסואליות במדורי ייעוץ בעיתוני נוער", *סוציולוגיה ישראלית*, 2(7), עמ' 317-350.
- קליין, ע' (2008). "בין מיתוסים למדע: נרטיב האיידס בעיתונות הישראלית בשנים 1981-2007 כדוגמה להבניה תרבותית של מחלה", *מסגרות מדיה*, 2, עמ' 50-85.
- קלנר, ד' (2003). "חקר תרבות, רב תרבותיות ותרבות התקשורת", בתוך: ת' ליבס

מקורות עיתונאיים (עיתונות קהילתית)

אושרי, א' (1999, דצמבר). "הומוריסטי? אין חיה כזאת", מאמר מערכת, הזמן הוורוד, 36, עמ' 4.

--- (1999, ספטמבר). "במקום פתיחה", מאמר מערכת, הזמן הוורוד, 33, עמ' 3.

איזאק, ר' (1992, יולי). "גאים, גאות", מכתב למערכת, נתיב נוסף, 8, עמ' 2.

אריאל, מ' (1988, מאי). "מרשה לגבר לשכב עימו", מגעים, 7, עמ' 12-13.

ב"ג (2004, אפריל). "בעניין החוקן" (2), מכתבים למערכת, הזמן הוורוד, 87, עמ' 4.

גולדפרב, י' (2004, אפריל). "בעניין החוקן" (1), מכתבים למערכת, הזמן הוורוד, 87, עמ' 4.

גלעד (1998, אפריל). "יומן נשא", הזמן הוורוד, 19, עמ' 19.

גרון, צבי (1998, דצמבר). "אני פשוט אוהב אותו", הזמן הוורוד, 27, עמ' 10-11.

דב, ע' (2004, פברואר). "לצאת נקי", הזמן הוורוד, 85, עמ' 16-18.

"דבר המערכת" (1985, אוקטובר). נתיב נוסף.

דויד, ה' (13.9.2009). "להתמודד עם זה", מתוך: <http://www.gogay.co.il/content/article.asp?id=8640>, נדלה ב"2010.1.6.

ד"ר י' (1985, אפריל). "סכנה איידס", נתיב נוסף, עמ' 4-5.

הולדנברגר, נ' וע' זיו (1993, אביב). "אגודה וקהילה: ראיון עם ליאורה מוריאל", נתיב נוסף, 10, עמ' 12-14.

טור, ר' וד' מילשטיין (1987, דצמבר). "נרדפי החוק", מגעים, 3, עמ' 15-11.

ינץ, א', ג' ששון, ור' קסלר (2002, מארס). "כל שבוע נדבקים ארבעה הומואים באיידס", הזמן הוורוד, 62, עמ' 14-20.

יקיר, ר' (2000, דצמבר). "כלואים בארון התרופות", הזמן הוורוד, עמ' 20, 47.

לחמן, ד' (1998, יוני). "הלילה בו הונף הדגל", הזמן הוורוד, 21, עמ' 9.

מוריאל, ל' (1991, קיץ). "מן הארון אל הסלון", מאמר מערכת, נתיב נוסף, 4, עמ' 3.

מעוז, א' (2002, ינואר). "מדוע ייבש הכוס הבעוט", מכתב למערכת, הזמן הוורוד, 60, עמ' 4.

ניב, ר' (1991, קיץ). "להכות לנסך עם נעל הזכוכית", נתיב נוסף, 4, עמ' 10-11.

נמיר, ה' (1992, יולי). "החוק, הכנסת והקהילה", נתיב נוסף, 8, עמ' 6.

--- (2004, פברואר). "כשגיליתי שאני מעוצבנת" (1), מכתב למערכת, הזמן הוורוד, 85, עמ' 4.

פוזנסקי, א' (2004, אפריל). "בעניין הגועל נפש" (3), הזמן הוורוד, 87, עמ' 4.

ק', י' (1998, יוני). "הסטנוול הישראלי", הזמן הוורוד, 21, עמ' 7-13.

שטרן, א' (2003, דצמבר). "גם אנחנו מסעודה משדרות", הזמן הוורוד, 83, עמ' 14-7.

שטרנהיים, ד' (2003, ספטמבר). "ורסטילי", הזמן הוורוד, 80, עמ' 33.

שירה (2004, ינואר). "סטרייטית בעיר הגאה", הזמן הוורוד, 84, עמ' 48.

ששון, ג' וע' מאיר (2003, ספטמבר). "איך עושים את זה", הזמן הוורוד, 80, עמ' 16-18.

--- (2000, דצמבר). "דיכוי על רחבת הריקודים", מאמר מערכת, הזמן הוורוד, 47, עמ' 3.

תורג'מן, מ' (2002, ינואר). "גבר השנה של הזמן הוורוד", הזמן הוורוד, 60, עמ' 24-35.

--- (2004, ינואר). "תחרות גבר השנה של הזמן הוורוד", הזמן הוורוד, 84, עמ' 32-26.

Masculinity. New York: Oxford University Press.

Murray, O.S. (1979). "The Institutional Elaboration of a Quasi-ethnic Community", in P.M. Nardi & B.E. Shneider (eds.), *Social Perspectives in Lesbian and Gay studies* (pp. 207-214). New York & London: Routledge.

Nardi, P.M. & Shneider, B. E. (1998) *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies*. New York & London: Routledge.

Orbe, M. (1998). "From the Standpoint(s) of Traditionally Muted Groups: Explicating A Co- cultural Communication Theoretical Model, *Communication Theory*, 8 (1), pp. 1-27.

Padva, G. (2002). "Heavenly Monsters: The Politics of the Male Body in the Naked Issue of Attitude Magazine", *International Journal of Sexuality and Gender Studies*, 7 (4), pp. 281-292.

Patton, C. (1993) "Tremble, Hetro Swine!", in M. Warner (ed.), *Fear of Queer Planet Queer Politics and Social Theory* (pp. 143-176). Minneapolis: University of Minnesota Press.

Plummer, K. (1981). "Homosexual Categories: Some Research Problems in the Labeling Perspective of Homosexuality", in idem (ed.), *The Making of the Modern Homosexual* (pp. 84-96). London: Hutchinson.

Rubin, G.S. (1984). "Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality", in P.M. Nardi & B.E. Shneider (eds.), *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies* (pp. 100- 127). New York & London: Routledge.

Sedgwick, E.K. (1993). "Epistemology of the Closet", in H. Ablove, M.A. Barale & D.M. Halperin (eds.), *The Lesbian and Gay Studies Reader* (pp. 45-61). New York: Routledge.

Seidman, S. (1993). "Identity and Politics in a 'Postmodern' Gay Culture: Some Historical and Conceptual Notes", in M. Warner (ed.), *Fear of Queer Planet: Queer Politics and Social Theory* (pp. 105-138). Minneapolis: University of Minnesota Press.

Sender, K. (2001). "Gay Readers, Consumers and a Dominant Gay Habitus: 25 years of the *Advocate Magazine*", *Journal of Communication*, 51(1), pp. 73-99.

Strauss, A.L. (1987). *Qualitative Analysis for Social Scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.

Strauss A.L. & J. Corbin, (1997) *Grounded Theory in Practice*. London: Sage Publication.

Streitmatter, R. (1993). "The Advocate: Setting the Standard for the Gay Liberation Press", *Journalism History*, 19(3), pp. 93-102.

Treichler, P.A. (1993). "Aids, Homophobia, and Biomedical Discourse: An Epidemic of Signification", in D. Crimp (ed.), *Aids Cultural Analysis, Cultural Activism Activism* (pp. 31-70). London & Cambridge: The MIT Press.

Warner, M. (2002). "Publics and Counterpublics", *Quarterly Journal of Speech*, 88(4), pp. 413-425.

Weeks, J. (1985). "The Meaning of Diversity", in P.M. Nardi & B.E. Shneider (eds.), *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies* (pp. 312-330), New York & London: Routledge.

Weston, K. (1991). "Families We Choose", in P.M. Nardi, & B.E. Shneider, *Social perspectives in Lesbian and Gay Studies* (pp. 390-408). N.Y. & London: Routledge.